

Baronas ir baronienė Ernstas ir Jekaterina von der Osten-Sacken – kultūrinio gyvenimo Vilniuje dalyviai (XIX a. antroji pusė)

Vida Bakutytė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Straipsnyje autorės žvilgsnis krypsta į kilmingą rusų inteligentų porą – XIX a. antroje pusėje aštuoniolika metų Vilniuje gyvenusius iš Kuršo vokiečių kilusį baroną Ernstą von der Osten-Sacken (1841/1846–1911) ir baronienę Jekateriną von der Osten-Sacken (1845/1846–1923). Jų visuomeninė ir kultūrinė veikla Lietuvoje (1874–1892), manyta, atspindi būdingą to laikotarpio reiškinių: į aukštas valdines pareigas Vilniuje paskirtas asmuo ir jį lydėjusi žmona, mėgėja poetė, rašytoja, dainininkė ir kompozitorė, aktyviai įsijungia į miesto muzikinį, teatrinį, literatūrinį gyvenimą, tuo pat metu nenutraukdami ankstesnių ryšių su žinomais rašytojais, muzikais, poetais, aukštųjų luomų asmenimis, taip susaistydami Lietuvos kultūrinį sąjūdį su analogiškais reiškiniais Rusijos imperijos centruose. Ernsto ir Jekaterinos von der Osten-Sacken dalyvavimas įvairių draugijų veikloje, koncertiniame gyvenime, šviečiamasis darbas, labdara, literatūrinės iniciatyvos, muzikos ir teatro renginių recenzavimas etc. prisidėjo prie pastebimai ūgtelėjusios miesto kultūrinio gyvenimo kokybės: akivaizdus jos stygius, kaip carinės valdžios XIX a. septintąjį dešimtmetį vykdytų represinių ir ilgalaikių politinės cenzūros priemonių pasekmė, buvo juntamas ir vėlesniais dešimtmečiais.

Minėtina ir kita istorinė aplinkybė, nors jai šiuokart straipsnyje teikiama vien parašėts svarba – iš tų pačių Kuršo vokiečių (tikėtina, kitos atšakos) baronų von der Osten-Sacken, buvo kilusi ir Lietuvos prezidento Antano Smetonos žmonos Sofijos Chodakauskaitės-Smetonienės močiutė Natalie Charlotte Chodakowska (baronaitė von der Osten-Sacken, 1819–1903).

Pagrindiniai žodžiai: Lietuva, Vilnius, XIX a., kultūrinis gyvenimas, baronas Ernstas von der Osten-Sacken, baronienė Jekaterina von der Osten-Sacken, Sofija Smetonienė, Natalie Charlotte Chodakowska (baronaitė von der Osten-Sacken)

Lietuvai būnant carinės Rusijos sudėtyje jos visuomeninio gyvenimo ir muzikinio bei teatrinio sąjūdžio raida neretai skyrėsi nuo daugelio imperijos regionų. Be kitų aplinkybių, turėjo reikšmės po sukilimų numalšinimų sekusios represinės priemonės, dėl kurių kito socialinė ir tautinė gyventojų sankloda. Tai stabdė nuosekliai įvairių sričių, tarp jų ir muzikos bei teatro, plėtotę. Vilniaus kultūrinio gyvenimo tempą, kokybę lėmė savitas miesto bruožas: gana dažnai keitėsi miestiečių sudėtis, ypač rusų bendruomenės, buvo daug atvykstančių, vienu – ilgesniam laikui, kitų – trumpesniam. Esant tokiam judrumui, įtaką kultūrinio sąjūdžio tendencijoms darė tie, kurie ilgiau gyveno mieste. Ši aplinkybė turėjo reikšmės ir muzikinių bei teatrinė renginių dažniui, jų organizavimo pobūdžiui. Imperinio Vilniaus kultūrinis gyvenimas, sulėtinęs

tempą dėl 1863–1864 m. politinių įvykių, vėl įgavo pagreitį paskutiniaisiais XIX a. dešimtmečiais ir buvo itin įvairus: koncertų gausa ir Vilniaus miesto teatro repertuaras siūlė platų pasirinkimą.

Svarbiausias postūmis profesionaliosios muzikos ugdymo ir koncertinio sąjūdžio srityse XIX a. antrojoje pusėje sietinas su Rusijoje 1859 m. pradėjusia veiklą Rusų muzikos draugija (RMD). Tačiau pažymėtina, kad tuo metu, kai jos padaliniai sparčiai kūrėsi įvairiuose imperijos miestuose, amžiaus septintąjį dešimtmetį Lietuvai teko išgyventi anticarinio sukilimo slopinimą ir baudžiamuosius posukiliminius caro valdžios veiksmus, sudarkiusius daugelį visuomenės sanklodos ir kultūrinio sąjūdžio dedamųjų.

Vis dėlto tam tikrą ankstesnįjį muzikos ir teatro reikalų sporadiškumą aštuntame ir devintame dešimtmečiais keitė labiau organizuota veikla. Akivaizdus postūmis šioje terpėje buvo susijęs su Imperatoriškosios rusų muzikos draugijos Vilniaus skyriaus įsteigimu 1873 m.¹: neatmestina, kad jo atidarymas gali būti siejamas su kaip tik tais metais vykdytu RMD įstatų pakoregavimu draugijai tapus imperatoriškąja² (IRMD) (tokia ji gyvavo iki 1917 m. perversmo). IRMD užsibrėžtus tikslus švietėjiškoje koncertinėje ir edukacinėje srityse vykdė ir Draugijos Vilniaus skyrius, kurio pirmininkės pareigas iki 1878 m. ėjo Aleksandra Sergejevna Albedinskaja (kunigaikštystė Dolgorukova, 1834–1913). Draugijos narių sudėtis kito, tačiau nuolat jais rinkti grafas Adamas Józefas Hutten-Czapskis (1819–1884), grafas Adomas Alfredas Gustavas Broel-Pliateris (1836–1909), tarp skyrių direktorių buvo violončelininkas Fiodoras Karlovičius Brunas (nuo 1876). Svarbu pažymėti, kad šios institucijos veikla glaudžiai susipina su talentingų Lietuvos menininkų biografijomis. Prie minėtos draugijos atidarytai muzikos mokyklai 1874 m. ima vadovauti Kėdainiuose gimęs ir tuo metu Vilniaus miesto teatro orkestro dirigentu dirbęs smuikininkas Wolfas (vadintas Vasilijumi) Ebannas (1835³–1888)⁴, vienas žymiausių epochos litvakų kilmės muzikas.

* * *

Kaip tik tuo metu (1874) į Vilnių atvyksta rusų aukštuomenės pora, netrukus aktyviai įsijungusi į miesto kultūrinį gyvenimą – baronas ir baronienė Ernstas ir Jekaterina

¹ Janina Stankevičienė, Muzikos mokymo įstaigos Lietuvoje, *Lietuvos muzikos istorija*, I knyga, *Tautinio atgimimo metai 1883–1918*, sudarytoja ir ats. redaktorė Dana Palionytė-Banevičienė, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, Lietuvos muzikos akademija, 2002, p. 174.

² Татьяна Юрьевна Зима, *Русское музыкальное общество как социокультурное явление в России второй половины XIX-начала XX веков*, Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора культурологии: Московский государственный институт культуры, 2015, p. 3; prieiga per internetą: <http://cheloveknauka.com/v/600437/a?#?page=3>

³ Šią datą tikslina ir ją W. Ebanno gimimo metais siūlo laikyti Leonidas Melnikas. Žr. Leonidas Melnikas, XIX a. litvakų muzika: paradigimų kaita, Wolfas Ebannas, *XVI–XIX a. Lietuvos muzikinio gyvenimo atodangos*, sudarytoja ir mokslinė redaktorė Vida Bakutytė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2014, p. 490.

⁴ V. Visockis, Vilniaus muzikos mokyklos iki 1917 m., *Menotyra*, Nr. 5, Vilnius: Mintis, 1974, p. 70; Leonidas Melnikas, *Lietuvos žydų muzikinio paveldo pėdsakais*, Vilnius: Charibdė, 2008, p. 161; Leonidas Melnikas, XIX a. litvakų muzika: paradigimų kaita, Wolfas Ebannas, *XVI–XIX a. Lietuvos muzikinio gyvenimo atodangos* (sudarytoja ir mokslinė redaktorė Vida Bakutytė), Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2014, p. 511.

von der Osten-Sacken, prieš tai laiką leisdavę Sankt Peterburge ir šeimos dvare Ivankove, kuris jau nuo XIX a. vidurio buvo žinomas kaip Pskovo gubernijos kultūros centras. Labiausiai šiuo požiūriu jį išgarsino kilmingoje šeimoje gimusi Jekaterinos von der Osten-Sacken motina Sofija Zybina (?–1897), talentinga mėgėja dainininkė, pianistė, romansų kūrėja, muzikos mokiusis pas žymųjį kompozitorių Michailą Glinką. Jekaterina von der Osten-Sacken (merg. Zybina) augo apsupta menininkų – muzikų, poetų, rašytojų. Šeima bendravo su poetais Fiodoru Tiutčevu (1803–1873) ir artimu Piotro Čaikovskio draugu Aleksejumi Apuchtinu (1840–1893), rašytoju Ivanu Turgenevu (1818–1883)⁵, kompozitoriais Antonu Rubinšteinu (1829–1894), Césariu Cui (1835–1918), pažinojo kunigaikštį Konstantiną Konstantinovičių Romanovą (1858–1915; poetinis pseudonimas K. R.; rus. K. P.), jų namuose Sankt Peterburge lankėsi ir kūrinius skambino garsusis Ferencas Lisztas⁶. Jekaterina Zybina, 1874 m. ištekėjusi už Ernsto von der Osten-Sacken, paskirto darbui Vilniaus karo apygardos teismo prokuroro pavaduotoju (nuo 1883 m. jis – prokuroras), atvyko su vyru į Vilnių.

Pažymėtina, kad rusų inteligentų pora von der Osten-Sacken ir Lietuvoje pagal galimybes kūrė kultūrinę aplinką, panašią į tą, kokia juos supo Sankt Peterburge ir Ivankovo dvare. Jie gerai žinojo apie įvykius, susijusius su Rusijos imperijos sostinėje 1859 m. pradėjusia veiklą RMD, kurios iniciatoriais buvo kunigaikštienė Jelena Pavlovna (kunigaikštytė Friederike Charlotte Marie von Württemberg, 1806–1873) ir kompozitorius Antonas Rubinšteinas, kurį, kaip minėta, pažinojo Sofija Zybina ir jos dukros Jekaterinos von der Osten-Sacken šeima. Garbaus rusų pianisto ir pedagogo A. Rubinšteino asmenybę ir kūrybą labai vertino ir Lietuvoje: čia koncertavo ne tik daugybė jo mokinių, bet ir jis pats – 1869 m. ir 1885 metais. Pastaroji A. Rubinšteino viešnagė sutapo su baronų šeimos vilnietiškuoju laikotarpiu ir aktyvia kultūrine baronienės veikla, kuri neapsiribojo vien mėgėjams skirtų sumanymų įgyvendinimu.

Nuo 1884 iki 1898 m. IRMD Vilniaus skyriaus ir mokyklos darbas buvo laikinai suspenduotas. Tačiau jau per pirmąjį jų veiklos etapą mieste pagerėjo ir edukacijos padėtis, nulėmusi ir muzikos renginių kokybę. Šiuo požiūriu generuojantis vaidmuo teko W. Ebannui, su kuriuo bendradarbiavo ir J. von der Osten-Sacken. Pažymėtina, kad jo mokiniais Draugijos muzikos mokykloje buvo vėliau žymiojo smuikininko Sankt Peterburgo konservatorijoje Leopoldo Auerio studentas Salomonas Veinbreinas, vienu geriausių Rusijos imperijos baritonu tapęs Vilniuje gimęs dainininkas Josifas Vinogradovas (Yosefas Weinsteinas), taip pat gausios muzikų dinastijos, užėmusios reikšmingą vietą Lietuvos muzikos istorijoje, atstovas Leopoldas Stupelis. Mokykloje fortepijoną ir muzikos teoriją dėstė Sankt Peterburgo konservatorijos

⁵ Иван Сергеевич Тургенев, *Полное собрание сочинений и писем*. В 30 т., 2-е изд. испр. и доп. Письма. В 18 т., Т. 5 : *Письма. 1862–1864*, Москва: Наука, 1988, с. 256, 375.

⁶ *Усадьба Остен-Сакен – Наследие Земли Псковской*; prieiga per internetą: <http://www.culture.pskov.ru/ru/objects/object/284>

absolventė Adelaida Spaskaja, kuri, IRMD Vilniaus skyriui ir jo muzikos mokyklai sustabdžius veiklą, 1884 m. atidarė privačią muzikos mokyklą, vadintą klasėmis (*музыкальные классы*).

Savotiška laikiną sąstingį išgyvenusio IRMD Vilniaus skyriaus veiklos tąsa tapo nauja draugija – Muzikos ir teatro būrelis (*Виленский музыкально-драматический кружок*), puoselėjęs muzikos švietimo, muzikinių, teatrinių ir literatūrinių vakarų bei koncertų tradiciją. Su būreliu baronas ir baronienė von der Osten-Sacken dažniausiai siejo savo kultūrinę veiklą Vilniuje (1874–1892), buvo vieni svarbiausių šios institucijos atsiradimo iniciatorių. Apjungęs įvairių socialinių sluoksnių ir luomų atstovus, šis susibūrimas akumuliuavo išsilavinusių gyventojų dalį. Jame aktyviai darbavosi ir mėgėjai (muzikai, teatralai, literatai), ir profesionalioji kūrybinė inteligentija, ir įtakingi valdžios atstovai – šių socialinių grupių susivienijimas buvo būtina sąlyga, norint įgyvendinti koncertinių, teatrinių ir literatūrinių vakarų iniciatyvas, vykdyti edukacinio profilio veiklą. Savo tikslu būrelis laikė sudaryti galimybę jo nariams ir prie jų prisijungiantiems viešoje erdvėje atlikti įvairių autorių ir žanrų muziką, statyti spektaklius ar atskiras jų scenas, skaityti literatūrinių kūrinių ištraukas, poeziją, ir taip skatinti ir skleisti muzikos, teatro, kitokios kultūrinės raiškos pomėgį. Būrelyje, be garbės ir tikrųjų narių, buvo ir nuolatiniai lankytojai (*постоянные посетители*), kurių skaičiaus valdyba neriboj.

Steigiamasis Muzikos ir teatro būrelis susirinkimas įvyko 1885 m. rugsėjo 14 d. Bajorų klube, kaip žinia, veikusiame Vilniuje nuo XIX a. vidurio: vasarą – Trijų Kryžių kalno papėdėje buvusiuose pastatuose, kurie anksčiau, 1807–1832 m., priklausė Vilniaus universitetui, žiemą – Oginskių rūmuose Policijos skersgatvyje (dab. Arklių g. 5, Jaunimo ir „Lėlės“ teatrai). Būrelis keitė savo buvimo ir renginiams skirtas vietas, ieškodamas palankesnių būsto nuomos kainų ir patalpų, kurios minimaliai atitiktų reikiamas sąlygas: kad būtų vieta ne tik solistų, bet ir choro, orkestro repeticijoms bei pasirodymams, kad tai netrukdytų aplinkiniams. Įvairiais laikotarpiais jo būstinė buvo Bajorų klube (salė ir dvi svetainės greta jos), Karasiko name Zavalnaja gatvėje (dab. Pylimo g.), Ivanui Šumanui (tikr. Izaokas Šumanenko) priklausiusiuose Botanikos sodo koncertų salėje ir gretimuose kambariuose, sodo teritorijoje buvusiam privačiame Šereševskio name, pagrindinės spektaklių ir koncertų vietos – Bajorų klubo⁷, Karininkų sueigos bei Vilniaus miesto teatro salės. Jo nariai ir nuolatiniai lankytojai mokėjo kasmetinį 5 rublių mokesį. Jie galėjo dalyvauti spektakliuose, koncertuose, konkursuose ir pan. bei turėjo teisę nemokamai lankyti visus būrelis organizuojamus renginius, išskyrus labdarinius. IRMD Vilniaus skyrius perdavė būreliui 2700 rublių. Jis turėjo savo muzikos instrumentus, muzikos ir teatro biblioteką, chorą, pučiamųjų ir styginių kvartetų ir orkestrą, suburiamą iš įvairių muzikantų – mėgėjų ir profesio-

⁷ *Памятная книжка Виленской губернии на 1886 год. Издание виленского губернского статистического комитета, Вильна: Виленская Губернская Типография, 1885, с. 19.*

nalų. Muzikos ir teatro būrelis, netrukus ir jo valdybos pirmininku buvo išrinktas baronas Ernstas von der Osten-Sacken.

* * *

Baronas Johannes Alphonsas Ernstas Rudolphas von der Osten-Sacken (1841/1846–1911) buvo kilęs iš Kuršo vokiečių⁸. Jo tėvai – Sophie Mitarnowska(?) (Romos katalikė) ir Rudolphas Ernstas von der Osten-Sacken (liuteronas) – buvo kilmingi, bet jam gimus, regis, ypatingais turtais nepasižymėjo (tėvas, turėjęs juridinių išsilavinimą, dirbo muitinėje). Beje, tos pačios kilmės, tik, tikėtina, kito atsišakojimo, buvo nepriklausomos Lietuvos prezidento Antano Smetonos žmonos Sofijos Smetonienės močiutė (iš motinos pusės) Natalie Charlotte Chodakowska (baronaitė von der Osten-Sacken; 1819, Smardė, dab. Latvija – 1903, Ustukiai, Pasvalio raj.)⁹. Pažymėtina, kad Ernstas von der Osten-Sacken, gimęs netoli Žytomyro (dab. Ukraina) ir gyvenęs bei tarnavęs Rusijos miestuose, joje sukūręs šeimą, neperėjo į stačiatikybę, kaip nemaža dalis kitakilmų Rusijos baronų ir grafų: jis išlaikė liuteronų tikėjimą. Kaip daugelis šios giminės vyrų pasirinko profesiją iš karo teisės srities (Sankt Peterburgo Aleksandro karo teisės akademijos absolventas), todėl, be juridinių mokslų, kilo karjeros laiptais ir kaip karininkas. Iš pradžių baronas (nuo 1874 m. liepos 24 d. iki 1882 m.)¹⁰ dirbo Vilniaus gubernijos karo apygardos teismo prokuroro pavaduotoju, vėliau (nuo 1883 m. spalio 18 d. iki 1892 m.)¹¹ – prokuroru. Į Sankt Peterburgą išvyko 1892 m., gavęs paskyrimą užimti tas pačias, kokios buvo Vilniuje, pareigas imperijos sostinėje.

Paminėtina, kad įvairių draugijų, klubų (kaip tad Muzikos ir teatro būrelis) pirmininkais to laikotarpio Rusijoje tradiciškai buvo renkami aukšto luomo ar svarbias valdines pareigas užimantys asmenys: tokia buvo būtina sąlyga, savotiškas respektabilumo rodiklis deklaruojant kurios nors bendrijos steigimą, tikintis tam tikro jos visuomeninio statuso, be to, tai garantavo pažintis, ryšius ar finansus organizuojant įvairius kultūrinės ir šviečiamosios paskirties renginius. Įvairių draugijų globėjų, val-

⁸ Urspr[üngliche] Nation: Deutschbalte, in: Baron v. d. Osten-Sacken, *Erik-Amburger-Datenbank. Ausländer im vorrevolutionären Russland*. Institut für Ost- und Südosteuropaforschung; prieiga per internetą: <http://dokumente.ios-regensburg.de/amburger/index.php?id=74053> [žiūrėta 2017 04 15]

⁹ Osten-Sacken – plati grafų ir baronų giminė, turinti kelis išsišakojimus. Šios giminės asmenys įtraukti į Kuršo, Ozelio ir Livonijos matrikulas. Kuršo giminės pradininku laikomas Hermannas von der Osten XV a. (1478) atvyko iš Pomeranijos (kitai *Pamarys*, istorinė sritis Baltijos jūros pietinėje pakrantėje) į Kuršą (latv. *Kurzeme*, dab. Latvijos istorinis regionas). Čia jis vedė didiko Sacken dukrą (Sacken – Kuršo kraštas), kurios tėvas buvo paskutinis šeimos Sacken pavardės turėtojas. Hermannas von der Osten paveldėjo savo žmonos tėvo pavardę ir herbą, tokiu būdu pradėjo visų baronų ir grafų Osten-Sacken giminę.

¹⁰ *Памятная книжка Виленской губернии на 1876 год*. Издание виленского губернского статистического комитета, Вильна: Печатня А.Г. Сыркина, 1876, с. 165; *Памятная книжка Виленской губернии на 1881 год*. Издание виленского губернского статистического комитета, Вильна: Типография А. Г. Сыркина, 1880, с. 181.

¹¹ *Памятная книжка Виленской губернии на 1885 год*. Издание виленского губернского статистического комитета, Вильна: Типография Губернского Правления, 1884, с. 192.

dybos narių korpusą paprastai sudarė, be kitų, nemažai aukšto ar aukštesnio rango karininkų. Šios tradicijos įsigalėjimas turėjo dvejopą kilmę: viena vertus, dauguma carinės Rusijos karininkų sudarė tam tikrą išsilavinusios visuomenės dalį, kita vertus, nederėtų atmesti ir kitos, ilgametės, reikšmės turėjusios aplinkybės – subiuokratėjų valdininkų kurto politinės kontrolės mechanizmo, galinčio lengviau, kaip tikėtasi, veikti per aukštą karinį laipsnį turinčius pareigūnus, kurie, labiau nei kitų socialinių sluoksnių atstovai, buvo pavaldūs imperinės valdžios struktūroms.

E. von der Osten-Sacken paskyrimą darbui Vilniuje galima laikyti būdingu epochos atveju įvairiais aspektais. Tai tipiškas pavyzdys, rodantis carinės Rusijos siekį Lietuvoje koreguoti vietinio aukštesniojo luomo tautinę sudėtį, bajorus keisti rusų kilmingaisiais: tai buvo patogu daryti skiriant juos į respektabilesnes valdines pareigas. Verta paminėti ir tai, kad į atsakingus postus vakarinėje imperijos dalyje dažnai buvo parenkami iš Baltijos kraštų kilę asmenys, manant, kad dėl jų prigimtinės tautinės tapatybės jie čia lengviau pritaps ir natūraliau integruosis. Beje, tuo metu Vilniaus visuomenei buvo gerai žinomas ir kitas Osten-Sacken – baronas Fiodoras Romanovičius (tikr. Reinhold Friedrich von der Osten-Sacken, 1832–1916), Imperatoriškosios rusų geografijos draugijos Šiaurės vakarų skyriaus Vilniuje narys (1873–1877), žinomas mokslininkas ir keliautojas.

Su asmenimis, paskirtais darbui Vilniuje, atvykusios jų žmonos dažnai imdavosi kultūrinės ir labdaringos veiklos, kuri XIX a. laikyta garbės reikalu.

Amžininkų liudijimu, E. von der Osten-Sacken gyvenimas ir veikla visiškai atitiko jų giminės herbe įrašytus žodžius „Honor, Honest, Patria“. Jo tarnybos kolega vilnietiškuoju laikotarpiu, gerai žinomas miesto elito aplinkoje, vienas artimiausių šeimos bičiulių, vėliau jiems išvykus iš Lietuvos ypač aktyviai korespondavęs su

J. von der Osten-Sacken, poetas, prozininkas, publicistas, karo juristas, kolekcininkas Aleksandras Žirkevičius (1857, Ludza, dab. Latvija – 1927, Vilnius) savo dienoraštyje persako, neva vienos Vilniaus aukštuomenės damos žodžius, charakterizuojančius E. von der Osten-Sacken: „Tai akmuo, ant kurio tvirtai stojiesi brisdamas per pelkę; tvirtai žinai, kad jis neišduos ir kad į jį gali nebijodamas atsiremti!“¹²

Ernastas von der Osten-Sacken

¹² Из дневника Александра Владимировича Жиркевича, Н. Г. Жиркевич-Подлесских, *По Пскову-то сам Пушкин мне земляк...*, Авт., сост. Н. Г. Жиркевич-Подлесских: Сельцо Михайловское, 2000, с. 224. In: *Энциклопедия Царского Села*; prieiga per internetą: <http://tsarselo.ru/yenciklopedija-carskogo-sela/istorija-carskogo-sela-v-licah/osten-saken-lev-yernestovich-1879-1938.html#WQYzW9KLTIV> [žiūrėta 2017 04 15]

Visuomenės pagarbą baronui liudija kiti faktai – be pirmininkavimo Muzikos ir teatro būreliui, jis buvo dar ir Vilniaus žemės banko deputatas (1877–1881), Vilniaus Bajorų klubo tarybos pirmininkas (1886–1891), Vilniaus evangelikų liuteronų bažnytinės kolegijos narys pasaulietis (1886–1888). Išvykus į Sankt Peterburgą, jis tebebuvo renkamas Muzikos ir teatro būrelio (iki pat XIX a. pabaigos) ir Vilniaus Bajorų klubo (iki pat mirties 1911 m.) garbės nariu.

Muzikos ir teatro būrelio valdybą sudarė trys skyriai, vadinti komitetais – muzikos, teatro ir ūkio. Atskirais laikotarpiais teatro skyriaus vadovu (apie 1886 m.) buvo karininkas, publicistas ir dramaturgas, lietuvių mitologijos tyrėjas Vasilijus von Rothkirchas (Wilhelm Reinold von Rothkirch, 1819–1891)¹³, muzikos skyriaus nariu (1896–1897) – žinomas muzikos pedagogas, pianistas, Sankt Peterburgo konservatorijos absolventas (A. Rubinšteino kl.), Vilniaus muzikos mokyklos direktorius smuikininkas Michailas Treskinas¹⁴, būrelio garbės nariu nuolat rinktas grafas A. A. G. Broel-Pliateris. Šios draugijos pajamas sudarė metinis narių ir nuolatinių lankytojų mokestis, geranoriški aukojimai, pašalies asmenų mokestis už įėjimą į renginį. Nepakankant mėgėjų pajėgų, valdyba turėjo teisę už atitinkamą mokesį kviesti orkestro ir choro dirigentus, režisierius, suflerius, aktorius ir muzikus.

Panašūs į Vilniaus meno būreliai kūrėsi ir kituose Rusijos imperijos miestuose. Kartais šie susibūrimai vadinti draugijomis (*Музыкально-драматическое общество*): Tuloje (1879), Orenburge (1881), Astrachanėje (1885), Literatūros ir teatro draugija Kijeve (*Литературно-артистическое общество*, 1895) ir kt.¹⁵ Tokio tipo bendrijoms demokratiškumo ir įvairovės suteikė kelių sričių jungtis, šiuo atveju – muzikos, teatro ir literatūros. Be to, tai buvo pasiteisinusi galimybė suvienyti mėgėjus ir profesionalus, siekiant judresnio koncertinio gyvenimo, švietėjiškos veiklos, įtraukiant į ją aktyviausius išsilavinusius gyventojus. Net Sankt Peterburge esant profesionalių teatrų gausai XIX a. aštuntajame dešimtmetyje susikūrė mėgėjiškasis Muzikos ir teatro būrelis (1877). Kitose Baltijos šalyse – Latvijoje ir Estijoje – populiareesnės buvo Teatro ir dainos draugijos, kurios, sekdamos vokiečių dainų draugijų pavyzdžiu, pradėjo dainų švenčių tradiciją.

* * *

Jekaterina ir Ernstas von der Osten-Sacken gyveno Vilniuje Totorių g. Lastovskio name¹⁶ (1887), taip pat Naberežnaja g. buvusiuose Demjanovičiaus (1888) ir Okuško

¹³ *Памятная книжка Виленской губернии на 1887 год*. Издание виленского губернского статистического комитета, Вильна: Виленская Губернская Типография, 1886, с. 206.

¹⁴ *Памятная книжка Виленской губернии на 1897 год*. Издание виленского губернского статистического комитета, Вильна: Губернская Типография, 1896, с. 195; *Памятная книжка Виленской губернии на 1898 год*. Издана виленским губернским статистическим комитетом, под редакцией П. А. Чирикова, Вильна: Губернская Типография, 1897, с. 158.

¹⁵ Уго Риман, Юлий Дмитриевич Энгель, Общества музыкальные в России, *Музыкальный словарь Римана*, Москва, Лейпциг: 1904; prieiga per internetą: https://riemann_music_dictionary.academic.ru/5089/ [žiūrėta 2017 04 15]

¹⁶ *Памятная книжка Виленской губернии на 1887 год*. Издание виленского губернского статис-

(1889–1891) namuose. Jų butis nepasižymėjo ypatinga prabanga. Sūnus Maksimilianas von der Osten-Sacken vėliau rašė: „<...> gyvenome vien iš tėvo gaunamo tarnybinio atlyginimo“¹⁷. Vilniuje augo du šiuo laikotarpiu gimę sūnūs: vyresnysis Maksimilianas mokėsi Vilniaus I gimnazijoje, jaunesnysis Levas – realinėje mokykloje¹⁸.

Įsiliejusi į Vilniaus kultūrinį sąjūdį, aktyviai dalyvavusi Muzikos ir teatro būrelio renginiuose¹⁹, Jekaterina von der Osten-Sacken (merg. Zybina, 1845/1846–1923) buvo išsilavinusi moteris, aukštuomenės sluoksniuose žinoma kaip poetė ir rašytoja, epistolinio žanro meistrė, muzikaliai išprususi – skambino fortepijonu, dainavo, sukūrė muzikos kūrinių – vokaliųjų, instrumentinių²⁰. Kilusi iš kilmingos šeimos, kuriai priklausė dvaras Ivankove, Pskovo gubernijoje, gyvendama ir Sankt Peterburge, nuolat buvodama aukštesniųjų luomų renginiuose, ji iškart atsидūrė ir Vilniaus kultūrinio gyvenimo epicentre, tapo įvairių projektų iniciatore: organizavo labdaros spektaklius, literatūrinius skaitymus, muzikos vakarus. Pati būdama kūrybinga asmenybe juose dalyvavo, nenustojo rašyti eilėraščių. Ji ypač vertino Aleksejaus Tolstojaus, Fiodoro Tiutčevo, Aleksejaus Apuchtino poeziją. Savo ruožtu A. Apuchtinas laikė baronienę neeiline poete (*незаурядная поэтесса*)²¹. Vykstančiam iš Sankt Peterburgo į Vilnių A. Žirkevičiui primygtinai

Jekaterina
von der Osten-Sacken

тического комитета, Вильна: Виленская Губернская Типография, 1886 (pavardžių rodyklė su nurodyta gyvenamąja vieta).

¹⁷ *Osten-Saken Maksimilian Ernestovich (1876–1900)*; prieiga per internetą: <http://tsarselo.ru/yenciklopedija-carskogo-sela/istorija-carskogo-sela-v-licah/osten-saken-lev-yernestovich-1879-1938.html#.WQYzW9KLTIV> [žiūrėta 2017 04 15].

¹⁸ Maksimiliano ir Levo von der Osten-Sacken pavardės randame Vilniaus vidurinių mokyklų koncertų programose.

¹⁹ Kai kuriuose šaltiniuose minima, kad J. von der Osten-Sacken įkūrė Vilniuje muzikos ir literatūros mėgėjų draugiją. Šią informaciją randame leidinyje, kurį parengė artimai su baronienės šeima bendravusio A. Žirkevičiaus anūke Natalija Podleskich-Žirkevič ir kuriame remiamasi J. von der Osten-Sacken laiškais A. Žirkevičiui (Новые материалы об А. Н. Апухтине из архива А. В. Жиркевича (публикация Н. Г. Подлесских-Жиркевич, примечания Н. Г. Подлесских-Жиркевич, Л. М. Маричевой), *Русская литература: Историко-литературный журнал*: Российская академия наук, Институт русской литературы (Пушкинский дом), 1999, № 3, с. 123–158.). Gali būti, kad muzikos ir literatūros mėgėjų draugija šiame leidinyje (p. 155) vadinamas Muzikos ir teatro būrelis, kurio atsiradimo viena iniciatorių iš tikrųjų yra pagrindo laikyti J. von der Osten-Sacken.

²⁰ Геннадий Васильевич Чагин, *Женщины в жизни и поэзии Ф. И. Тютчева*, СПб.: Лениздат, 1996, с. 126–163; prieiga per internetą: <http://www.tyutchev.ru/t18.html> [žiūrėta 2017 04 15].

²¹ Новые материалы об А. Н. Апухтине из архива А. В. Жиркевича (публикация Н. Г. Подлесских-Жиркевич, примечания Н. Г. Подлесских-Жиркевич, Л. М. Маричевой), *Русская литература: Историко-литературный журнал*: Российская академия наук, Институт русской литературы (Пушкинский дом), 1999, № 3, с. 137.

rekomendavo su ja susipažinti: „M-me Osten-Saken labai protinga, įdomi, o svarbiausia pati rašo puikius eilėraščius, jūs, abu poetai, privalote susipažinti! Ji labai žviriti ir guvi, bet labai įdomi pašnekovė“²².

XIX a. septintojo dešimtmečio pabaigoje – aštuntojo dešimtmečio pradžioje su baronienė draugiškus ryšius palaikęs bei korespondavęs F. Tiutčevas paskyrė jai ketureilį „Čia ištisas pasaulis“ («Тут целый мир...»), 1872 m. užrašęs jį ant J. von der Osten-Sacken poezijos sąsiuvinio. Jos eilėraščius 1870–1890 m. publikavo žurnalai «Задумешное слово» („Nuoširdus žodis“), «Вестник Европы» („Europos žinios“). Daugelis šiuo metu sukurtų eilių sudarė atskiru leidiniu 1902 m. Sankt Peterburge išleista rinkinį „Dainos ir nuotaikos“ («Напевы и настроения»). Taip pat baronienė parašė autobiografinę „Vaikystės poema“ («Поэма детства», išl. Petrograde 1915).

J. von der Osten-Sacken ne tik pati kūrė (tarp kitų kalbų ir prancūzų kalba), bet ir vertė eilėraščius iš prancūzų ir vokiečių kalbų. Iš prancūzų kalbos ji išvertė dramaturgo André Theuriet (1833–1907) pjesę „Jean Marie“, kurią pakeistu pavadinimu „Atėjo geidžiamasis“ («Пришел желанный») 1899 m. pastatė Aleksandro teatras Sankt Peterburge; premjeroje skambėjo Vilniuje gimusio kompozitoriaus C. Cui muzika, o pagrindinį vaidmenį atliko Vera Komisarževskaja, kuri, beje, tų pačių metų kovą lankėsi Vilniuje ir vaidino Miesto teatro spektakliuose.

Prancūzų kalbos žinias baronienė pritaikė Vilniaus Muzikos ir teatro būrelio renginiuose. Viename rimčiausių jo muzikos vakarų 1887 m. kovo 21 d. choras ir orkestras atliko Charles'io Gounod bažnytinį kūrinį „Près du fleuve étranger“, kurio tekstą (A. Quételard'o versija pagal 137 Psalmės pirmąją strofą „Prie Babilono upių“) į rusų kalbą išvertė J. von der Osten-Sacken²³. Šis koncertas buvo itin sėkmingas: tąkart, be Ch. Gounod, skambėjo ir kita nelengva atlikimo požiūriu muzika – orkestro fantazija Richardo Wagnerio operos „Lohengrinas“ temomis, Aleksandro Serovo operos „Rogneda“ II veiksmo choras, valsas iš neseniai (1885) parašytos Johanno Strausso Jaunesniojo operetės „Čigonų baronas“.

J. von der Osten-Sacken muzikiniai kūriniai buvo populiariųjų žanrų, nesudėtingi, daugiausia jų skirti atlikti salonuose, bet paplitę ir mėgiami. Baronienės romansų ir dainų spausdinta Sankt Peterburge²⁴. Vilniuje buvo atliekamas jos čia sukurtas romansas „Aš myliu tave“ (1887). Specialiai vienam Muzikos ir būrelio literatūrinių ir teatrinių vakarų J. von der Osten-Sacken parašė 1 v. operetę „Pasibučiavo“ (teksto ir muzikos autorė). Šis Karininkų sueigos salėje vykęs renginys buvo skirtas komediji-

²² Įrašas A. Žirkevičiaus dienoraštyje 1886 m. birželio 6 d., Новые материалы об А. Н. Апухтине из архива А. В. Жиркевича, с. 132.

²³ В.Н-въ, *Виленский вестник*, 1887, No. 65.

²⁴ Светлана Вячеславовна Иванова, Русские женщины-композиторы XIX века, *Известия Самарского научного центра Российской академии наук*, Выпуск № 5-2, том 12, 2010, с. 563–564; prieiga per internetą: <http://cyberleninka.ru/article/n/russkie-zhenschiny-kompozitory-xix-veka#ixzz3dzEtqRBQ> [žiūrėta 2017 04 15].

niams ir kitiems „lengviesiems“ žanrams: dar buvo suvaidinta 4 veikslių Ivano Černyševio (1833–1863) komedija „Ne piniguose laimė“. Baronienės sceninis veikalėlis neturėjo didelių ambicijų. Kaip pažymėta spaudoje, tai buvo įvairių muzikos kūrinių arijos ir kupletai, „autorės nepriekaištingai apjungti į visumą“²⁵.

Gyvendama Vilniuje ji nenustojo lankytis Sankt Peterburgo aukštuomenės saluose, kuriuose skambėjo poezija, muzika, teatrinės improvizacijos. Daug tokių vakarų vyko pas garsėjusią melomanę Sofiją Jakovlevną Veryginą (grafaitė Bulgari, apie 1819–1898), tarp kurios svečių buvo von der Osten-Sacken šeimai ir visam Vilniui pažįstamas A. Rubinšteinas, ne kartą Vilniuje koncertavę lenkų smuikininkas, kompozitorius Henrykas Wieniawskis ir rusų violončelininkas bei tuo metu (1876–1887) Sankt Peterburgo konservatorijos direktorius Karlas Davydovas, lenkų pianistas, muzikos pedagogas Teodoras Leszetyckis ir kiti žymūs visuomenės, meno veikėjai. S. J. Verygina garsėjo savo labdara – buvo Sankt Peterburgo vaikų prieglaudų tarybos narė. J. von der Osten-Sacken buvo kviečiama ir koncertavo madinguose Jelenos Karlovnos Bogdanovos (1822–1900), artimos F. Tiutčevo draugės²⁶, kunigaikščio ir Leuchtenbergo hercogo Jevgenijaus Romanovskio (1847–1901)²⁷ namuose. Gyvendami Sankt Peterburge ir patys von der Osten-Sacken rengė vakarus, kuriuose skambėjo muzika, poezija, buvo aptarinėjamos literatūrinės kūrybos naujienos²⁸. Salonų tradicija, namų muzikavimas, mėgėjiškas teatras, labdaros renginiai – tokios pačios buvo baronų poros viešojo ir namų gyvenimo slinkty Vilniuje: jas natūraliai formavo įpročiai ir patirtys, įgyti Sankt Peterburge.

J. von der Osten-Sacken, kaip ir jos motina S. Zybina, turėjo gražų balsą: juodvi dažnai dainavo duetu, pačios akompanuodamos fortepijonu, atlikdamos salonuose populiarius kūrinius, tarp jų ir S. Zybinos romansus J. von der Osten-Sacken žodžiais. Amžininkų teigimu, „<...> Mama ir dukra, abi emocionalios, mistinės natūros, skambindamos ar [dainuodamos] duetu tarsi susiliedavo į vieną kūną, [reikšdamos] vieną valią, vienu įkvėpimu, ir daugeliui darė pritrenkiantį įspūdį“²⁹. Viename tokių Sankt Peterburgo aukštuomenės vakarų A. Apuchtiną, sužavėtą jūdvių dainavimo, ekspromtu sukūrė ir joms skyrė eilėrašį „Du balsai“ («Два голоса»).

Savo poezijos posmų baronienei yra dedikavęs A. Žirkevičius, su kuriuo ji artimiau susipažino 1888 m. Vilniuje, kai jis, baigęs Karo teisės akademiją Sankt Peterburge, 1888–1903 m. dirbo tame pačiame, kaip baronas E. von der Osten-Sacken, Vilniaus karo apygardos teisme advokatu, vėliau prokuroro padėjėju, tyrėju. J. von der Osten-Sacken beveik iki gyvenimo pabaigos susirašinėjo su A. Žirkevičiumi. Vienas jo baronienei dedikuotų eilėraščių „Dar vaikas būdamas aš mėgau...“ («Еще ребенком

²⁵ *Виленский вестник*, 1886, No. 70.

²⁶ Геннадий Васильевич Чагин, *Женщины в жизни и поэзии Ф.И. Тютчева*, с. 173.

²⁷ Новые материалы об А. Н. Апухтине из архива А. В. Жиркевича, с. 144.

²⁸ Grašas A. Žirkevičiaus dienoraštyje 1888 m. lapkričio 28 d. Vilniuje, Новые материалы об А. Н. Апухтине из архива А. В. Жиркевича, с. 138.

²⁹ Геннадий Васильевич Чагин, *Женщины в жизни и поэзии Ф.И. Тютчева*, с. 126–163.

я любил...») buvo publikuotas rinkinyje „Draugams“ («Друзьям», 1899, Sankt Peterburgas), skirtame žinomam rusų dailininkui Ilja Repinui (1844–1930).

Ką tik išvykusi iš Lietuvos J. von der Osten-Sacken atsiuntė A. Žirkevičiui į Vilnių savo eiles, skirtas 1893 m. rugpjūtį mirusio bendro jų pažįstamo poeto A. Apuchtino atminimui, kurias išspausdino žymiausias rusų literatūrai skirtas žurnalas «Русский вестник» („Русų žinios“, 1893, Nr. 12) Sankt Peterburge³⁰. Vienas populiariausių ir žinomiausių baronienės eilėraščių yra „Tenai“ («Туда»), parašytas pagal Johanno Wolfgango von Goethe’s romano „Jaunojo Verterio kančios“ herojės Minjon (Mignon) dainos „Kennst du das Land, wo die Zitronen blüh’n“ kompozicinę schemą. Kūrinyje išlaikoma Goethe’s eilėraščio nuotaika ir tema – gimtojo krašto ilgesys, kuri, matyt, buvo artima savo tėviškės besilginčiai autorei. „Tenai“ buvo išspausdintas minėtame rinkinyje „Dainos ir nuotaikos“ («Напевы и настроения»)³¹. Galima manyti, kad jo sukūrimą inspiravo tuo pačiu principu sekant sukurtas jos labai vertinto ir mėgstamo Aleksejaus Tolstojaus eilėraštis («Ты знаешь край, где все обильем дышит...?»),

³⁰ Памяти А.Н. Апухтина.

Средь шума праздного, средь пестрой суеты,
Забуть ли милого усопшего поэта?
Свои сокровища из лона красоты
Так щедро сыпал он в тоску большого света!
Не раболепствовал, не мнил он угождать
Холодной прихоти тщеславных вожделений,
Он музу гордую, живую благодать
Хранил уклончиво от пошлости суждений...
Дыша порывисто, бывало, лишь войдет
Шажками быстрыми, болезненный и тучный,
Усталым взором он собранье обведет,
И, коль не по сердцу салон ему докучный,
Стиха не вымолвит... но... были вечера!
Лились потоками стихи, лучами света!
В них счастье прошлого!.. Вся юности пора
Стихом Апухтина до сердца разогрета.

Наветы зависти, бессильной клеветы
Отныне прах его тревожат бездыханный;
Но – ратью двинулись весны благоуханной
Послы могучие – поэзии цветы,
И сыплют дань ему земли обетованной.

(Новые материалы об А. Н. Апухтине из архива А. В. Жиркевича..., p. 138).

³¹ Туда

Ты знаешь край, наш край благословенный,
Где дух угас промчавшихся веков,
Где мирно спит, в былые дни надменный,
Наш богатырь — могучий, древний Псков,
Где уцелел поросший земляникой
Отвесный вал над самою Великой.
Светла, легка, немолчно говорлива,
Дробясь в песке серебряной волной,
Река бежит, красавица, игриво,
Ласкает вал ограды крепостной,
А стен немых обломки, прах былого,
Глядятся вглубь так гордо и сурово.

1840) ir kolegos F. Tiutčevo Minjon dainos vertimas («Ты знаешь край, где мирт и лавр растет...», 1851). XIX a. buvo žinomi ir kitų rusų poetų – Michailo Michailovo (1829–1865), Vasilijaus Žukovskio (1783–1852), Apolono Majkovo (1821–1897) – šio J. W. von Goethe's teksto vertimai.

Gyvendama Vilniuje baronienė J. von der Osten-Sacken palaikė glaudžius ryšius ne tik su įvairių sričių meno mėgėjais, bet ir su profesionaliais vietos muzikais ir teatralais – IRMD Vilniaus skyriaus nariais, dirbusiais draugijos muzikos mokykloje, Miesto teatre, gimnazijose ir kt. Šių institucijų atstovai visuomet prisidėjo prie mėgėjų renginių, ir atvirksčiai, pastarieji, kaip buvo įprasta, talkino profesionalams jų projektuose, ypač kai kūrinį atlikimui reikėjo pilnos sudėties choro ar orkestro. Būrelyje susibūrusiam chorui 1885–1886 m. vadovavo Ernests Vigners (1850–1933)³². Žinomas latvių kompozitorius ir dirigentas, Maskvos konservatorijoje studijavęs obojaus, vargonų klasėse, harmonijos mokėšis pas P. Čaikovskį³³, 1885–1886 m. dirbo muzikos mokytoju Vilniuje.

Baronienės pažinčių ir bendradarbiavimo mastą liudija ne vien jos inicijuotų muzikos, teatro ir literatūros vakarų dalyvių sudėtis, bet ir recenzijos, skirtos, ir mėgėjų, ir profesionalų pasirodymams: tarp jos vertinimų sulaukusių kamerinės muzikos koncertų buvo tokių, kuriuose dalyvavo Vilniaus M. Treskino vadovaujamos muzikos mokyklos (1891 m. ji perėmė A. Spaskajos muzikinių klasių veiklą) mokytojai, pavyzdžiui, populiarus XIX a. antroje pusėje rusų smuikininkas, H. Wieniawskio mokinys Sankt Peterburgo konservatorijoje Konstantinas Pušilovas (1840–1897), tuo metu dėstęs smuiką mokykloje ir griežęs Miesto teatro orkestre. 1890 m. apsigyvenęs Vilniuje

Стена молчит, реке она внимает,
Под плеск волны дремучий грезит бор,
И льется бль... Русалка вспоминает
Богатыря, его орлиный взор;
Душа полна любви и утомленья,
В ней Русь царит, как дух, как привиденье...

Туда, туда, на пустоши родные,
Где жизнь текла отрадным детским сном,
Туда, туда деревья вековые
Меня зовут... В бессилии своем
К тебе, о, глушь, я руки простираю,
На зов любви любовью отвечаю.

Ты знаешь край, где темные узоры
Густых лесов заткали кругозор,
Где Пушкин спит... Над ним Святые Горы,
Мечту певца лелея с ранних пор,
Хранят и прах его, и дух его священный —
Залог любви и песни вдохновенной.

(E. K. Osten-Sacken, *Напевы и Настроения*, СПб.: изд-во Электро-типография Н. Я. Стойковой, 1902).

³² *Вилениский вестник*, 1885, No. 198.

³³ Ilma Grauzdiņa, Vigners Ernests, *Izredzētie: Latvijas Lielā kora virsdiriģenti*, Rīga: Valsts aģentūra „Tautas mākslas centrs“, 2008, p. 31–34; Ernst Wigner [nekrologas], *Postimees*, 28 mai 1933, Nr. 124, p. 2; prieiga per internetą: <http://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=postimeesew19330528.2.8> [žiūrėta 2017 04 15].

netrukus K. Pušilovas drauge su Muzikos ir teatro būreliu ėmėsi organizuoti kamerinės muzikos ar kvartetų vakarais vadintus koncertus, pasiūlęs klausytojams nemažai kokybiško repertuaro: jame – Felixo Mendelssohno Bartholdy, Ludwigo (Louis) Spohro, Johanno Sebastiano Bacho, Alexanderio Ernsto Fescos kūriniai, Franzo Schuberto ir Roberto Schumanno kvartetai, Josefo Haydno kvartetą C-dur Nr. 3 op. 76 (*Imperatoriškasis/Kaizerio*), Ludwigo van Beethoveno kvartetą e-moll Nr. 8 op. 59 (Nr. 2, *Razumovskio*) ir kt.³⁴

Prie kvartetinės muzikos vakarų Vilniuje tradicijos kūrimo neabejotinai prisidėjo J. von der Osten-Sacken. Apie tai savo dienoraštyje rašė A. Žirkevičius: „1891 m. balandžio 14 d., Vilnius. Aš ką tik buvau pas baronienę Osten-Sacken. Ji ir vėl „viškai pasinėrusi į Levą Tolstojų ir jo mokymą“. Tarp kitko ji prašė manęs dalyvauti žurnale „Styga“ («Струна»), kurį ketina leisti nedideliame pažįstamų būreliui. Ji taip pat svajoja savo namuose rengti klasikinės muzikos kvartetus. Daug kalbėjome apie Levą Tolstojų, „būrelių“, mano poemą“³⁵.

Viename savo pasisakymų Vilniaus dienraštyje baronienė atkreipė dėmesį į šią išskirtinę būrelio 1892 m. pradėtą iniciatyvą. Po pirmojo kamerinės muzikos vakaro Muzikos ir teatro būrelio salėje ji rašė apie svarbą, kokią vilniečiams turi puikaus smuikininko K. Pušilovo persikėlimas iš Sankt Peterburgo į Vilnių. Baronienė pabrėžė, kad į sumanymą reguliariai šeštadieniais rengti tokio pobūdžio koncertus negalima „žiūrėti kitaip nei kaip tik su dėkingumu ir supratingumu“³⁶ ir kvietė publiką aktyviai juose lankytis. Jos nuomonei pritarė ir kiti kultūrinių renginių apžvalgininkai, primindami, kad Vilniuje iki tol iš tiesų nebuvo institucijos, kuri sistemiškai supažindintų su kūriniais kvartetui, kaip tai darė kamerinės ar simfoninės muzikos draugijos kituose miestuose – Charkove, Kijeve, Kazanėje ir kt.³⁷

Dera prisiminti, kad XIX a. Lietuvoje, kaip ir kituose kraštuose, nebuvo specialiai rengiamų muzikos kritikų. Tarp šia tema rašiusiųjų buvo ir diletantų, ir žinovų. Be muzikų, muzikos mokytojų ar kitų muzikinį išsilavinimą turėjusių asmenų, savo nuomonę apie šios srities renginius periodikoje pateikdavo literatai, dramaturgai, žurnalistai ar kiti inteligentijos atstovai. J. von der Osten-Sacken koncertų recenzijos išsiskyrė dalykiniu išmanymu: pasisakymai Vilniaus spaudoje rodė profesines žinias ir tvirtus vertinimo kriterijus. Ji išdrįsdavo paprieštarauti visuomenėje žinomiems kritikams, gindama ypač talentingus vilniečius. Pavyzdžiui, tuo metu dažnai savo komentarus spausdinantis «Ирѣ» (liet. „Ir“), rašydamas apie žymios lenkų pianistės, Vilniuje gimusios Zofios Poznańskos-Rabcewicz (1870–1947), A. Rubinšteino mokinės, koncertą 1891 m. teigė: „Poznańskos koncertą galima pavadinti sėkmingu, tačiau mes nesame tokios pat nuomonės kaip publika, kuri sužavėta plojo. Žinoma, ji talentinga,

³⁴ *Виленский вестник*, 1892, No. 35, 53, 55, 270; 1893, No. 17; 1893, No. 32.

³⁵ Įrašas A. Žirkevičiaus dienoraštyje 1891 m. balandžio 14 d., Новые материалы об А. Н. Апухтине из архива А. В. Жиркевича, с. 141.

³⁶ Б-са Е. Остенъ-Сакенъ, Театр и искусство, *Виленский вестник*, 1892, No. 23.

³⁷ *Виленский вестник*, 1892, No. 24.

baigusi gerą mokyklą. Skambina minkštai, švariai, jos technika išlavinta, labai geras *touché* <...>. Bet trūksta jėgos ir energijos<...>, trūksta originalumo, individualumo“³⁸. Su tokia nuomone visiškai nesutiko J. von der Osten-Sacken. Paneigdama šį recenzento pastebėjimą ji rašė: „Mūsų šventa pareiga yra pasveikinti spinduliuojantį ponios Poznańskos pasirodymą šio idealaus meno srityje. Poezija, jėga, žavintis atlikimo tikslumas ir tyrumas, nepriekaištinga technika – tai šios atlikėjos [skambinimo] bruožai. A. Rubinšteino mokinė daro įspūdį spindulio, kuris tiesiogiai sklinda iš paties šviesulio. Rubinšteinas „sukūrė sau neįkainojamą paminklą“ (*«памятник воздвиг себе нерукотворный»*). Jo mokinė tarsi pratęsia didingojo [mokytojo] sparnų mostą. Džiu-gu, kad daugelį pastarųjų metų girdėtų pianistų-technikų virtinėje tai visiškai kitoks meniniu požiūriu reiškinys“³⁹.

Atskirai verta pažymėti dar vieną J. von der Osten-Sacken veiklos sritį – rūpini-mąsi numatyto Vilniuje leisti meninio žurnalo «Струна» („Styga“) reikalais. Tai at-sispindi, kaip minėta, ir A. Žirkevičiaus dienoraštyje, ir 1890 m. jos laiške istorikui, Imperatoriškųjų rūmų ministerijos archyvo vedėjui, rašytojui Anatolijui Polovcovui (1849–1905)⁴⁰. Ši iniciatyva buvo itin reikšminga, nes tuo laiku Vilniuje vis dar nebu-vo specialaus muzikai, teatrui ar literatūrai skirto leidinio.

Tarp J. von der Osten-Sacken pažįstamų ir kolegų neabejotinai buvo IRMD Vil-niaus skyriaus muzikos mokyklos direktorius smuikininkas, kompozitorius ir teatro orkestro dirigentas W. Ebannas. Jiedu ne kartą dalyvavo bendrose programose – kon-certuose jam diriguojant jungtiniam mėgėjų ir Miesto teatro orkestrui, labdaros ren-giniuose, kurių daugelį pati inicijavo. Jūdviejų interesų bendrumą ir raiškos pobūdį inspiravo panašūs siekiai, taip pat ir muzikinis švietimas, labdara. Akivaizdu, kad vie-na asmenybių, į kurią savo veikloje lygiuotasi, buvo A. Rubinšteinas: jo iniciatyvas ir veiklos principus sektinu pavyzdžiu laikė ir W. Ebannas, ir J. von der Osten-Sacken. Žinomas rusų kompozitorius, nusipelnęs pedagogas buvo labai gerbiamas baronienės ir jos šeimos, kurią muzikas pažinojo, aplinkoje. W. Ebannas itin vertino A. Rubinštei-no nuopelnus koncertinėje ir muzikos ugdymo srityse. Tikėtina, kad būdamas muzi-kos mokyklos direktoriumi W. Ebannas turėjo progų susitikti su A. Rubinšteinu, jam viešinti ir koncertuojant Vilniuje 1885 metais, kai šiame mieste jau gyveno ir von der Osten-Sacken šeima. Pažymėtina tai, kad vieno šios viešnagės pasirodymo pajamas rusų pianistas ir pedagogas skyrė muzikos ugdymo reikalams Vilniuje bei nepasitu-rintiems moksleiviams šelpti.

Tokius pačius tikslus puoselėjo ir nemažai labdaros vakarų, kurių dalyviais buvo J. von der Osten-Sacken ir W. Ebannas. Antai, dideliame 1886 m. kovo 2 d. Muzikos ir teatro būrelio organizuotame labdaringame koncerte Karinininkų sueigos salėje, skirtame neturtingiems Vilniaus vidurinių mokyklų moksleiviams paremti, tarp kitų

³⁸ Ирѣ, Театр и искусство, *Виленский вестник*, 1891, No. 60.

³⁹ Баронесса Е. Остенъ-Сакенъ, Театр и искусство, *Виленский вестник*, 1891, No. 64.

⁴⁰ Российский Государственный Исторический Архив, Ф. 1654, Оп. 1, Д. 746.

atlikėjų, operų scenose dainavo J. von der Osten-Sacken, solo ir ansambliuose smuiku griežė W. Ebannas. Programoje – F. Mendelssohno-Bartholdy uvertiūra orkestrui „Ruy Blas“, introdukcija ir choras iš R. Wagnerio operos „Lohengrinas“ (chorui dirigavo E. Vigners), J. Strausso valsas orkestrui „Künstlerleben“; J. von der Osten-Sacken ir V. Neždanovas atliko Fatimos ir belaisvio duetą iš C. Cui operos „Kaukazo belaisvis“, sekstete iš Gaetano Donizetti operos „Lucia di Lammermoor“ baroninė dainavo kartu su J. Ušinskaja, A. Volchovskojumi, grafu K.K. Kr-m, V. Neždanovu, F. Ušinskiu; W. Ebannas griežė *Andante sostenuto* ir *Allegro ma non troppo* iš vengrų kilmės Vienos kompozitoriaus Carlo (Károly) Goldmarko (1830–1915) Siuitos smuikui ir fortepijonui D-dur op. 11 (fortepijono partiją atliko K. Z-bin). Tarp koncerto dalyvių buvo ir aktorius Vasilijaus Kačialovo brolis Anastasijus Šverubovičius, dainavęs Sviatozarą kvintete iš M. Glinkos operos „Ruslanas ir Liudmila“⁴¹.

J. von der Osten-Sacken ir W. Ebanną galimai siejo pažintis su kitu visuomenei žinomu asmeniu – kunigaikštyte Jelizaveta Urusova (1846–1915). W. Ebannas dedikavo jai vieną savo kūrinių (*à Mademoiselle la Princesse Lise Ourousoff*)⁴². Kunigaikštystė dalyvavo J. von der Osten-Sacken inicijuotame labdaringame aukštuomenės moterų projekte – 1876 m. Vilniuje išleistame rinkinyje «Между нами» („Tarp mūsų“). Šį leidinį, vėliau įtrauktą į daugelį literatūros enciklopedijų, sudaro įvairiomis kalbomis sukurti eilėraščiai, apsakymai, aktualioms meno problemoms ir socialiniams klausimams skirti straipsniai. Autorės pasirašė slapyvardžiais. Rinkinyje patalpinti taip pat dešimt J. von der Osten-Sacken kūrinių rusų, prancūzų, italų kalbomis (jos pseudonimas *Philomele*): «Кто мы?» („Kas mes?“), „Notre but“ („Mūsų tikslas“), «История крючка и петли» („Kabliuko ir kilpos istorija“), „Fleurs animées, tableau champêtre“ („Gyvos gėlės, kaimo paveikslas“), „Allora ed oggi“ („Tuomet ir šiandien“), eilėraščiai «Портрет» („Portretas“), «Весною» („Pavasari“), «Перед бурей» („Prieš audrą“), «Ожидание» („Laukimas“), „***“⁴³. Rinkinyje, be J. von der Osten-Sacken, yra ir kunigaikštyčių Jelizavetos, Marijos ir Sofijos Urusovų pozicijos. Pažymėtini du informatyvūs Jelizavetos Urusovos (slapyvardis *Pantésilée*) straipsniai – „Vilniaus labdaros įstaigų istorija“ ir „Apie edukaciją“.

Rusijos imperijoje plečiantis Labdaros draugijų tinklui šią veiklą vykdė daugelis aukštuomenės damų, aukštų valdininkų žmonos. Įgyvendinant panašios paskirties iniciatyvas Vilniuje J. von der Osten-Sacken bendradarbiavo su nuolatiniu Muzikos ir teatro būrelio garbės nariu, buvusiu Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos nariu (nuo 1860) grafu A. A. G. Broel-Pliateriu, kuris tuo pat metu buvo Vilniaus labdaros draugijos (*Человеколюбивое общество*) pirmininkas, Vilniaus gubernijos bajorų

⁴¹ *Виленский вестник*, 1886, No. 47.

⁴² Leonidas Melnikas, XIX a. litvakų muzika: paradigmų kaita, Wolfas Ebannas, XVI–XIX a. Lietuvos muzikinio gyvenimo atodangos, sudarytoja ir mokslinė redaktorė Vida Bakutyte, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2014, p. 513.

⁴³ *Между нами; Recueil polyglotte; A litterary verfasst von Frauenhand: в пользу бедных*, Vilnae: Typis et A.G. Syrkin, 1876.

maršalka, Vilniaus žemės banko pirmininkas (šio banko narys buvo ir E. von der Osten-Sacken) ir, kaip minėta, IRMD Vilniaus skyriaus narys.

Tarp įvairios paskirties ir pobūdžio J. von der Osten-Sacken inicijuotų vakarų ir koncertų buvo Vilniaus mokyklų mokytojų ir mokinių pasirodymai, organizuoti rūpinantis meniniu jaunimo švietimu ir ugdymu. Be to, savo namuose Vilniuje baronienė įkūrė namų operos teatrą, kuriame buvo statomi spektakliai, taikantis prie įvairaus amžiaus atlikėjų. Reikia pastebėti, kad XIX a. pabaigoje Rusijos imperijoje tebebuvo populiarūs mėgėjiškieji namų teatrai. Šią pramogą iš Vakarų Europos dvarų teatrų (tokių buvo gausu ir Lietuvoje) perėmė Rusijos imperatoriškieji rūmai, ir ji čia buvo gyvybinga visą XIX a. J. von der Osten-Sacken, nenutoldama nuo Sankt Peterburge gajų tradicijų, kurios jai visada buvo artimos ir natūraliai įaugę į jos buitį, plėtojo jas Vilniaus aukštuomenės, valdininkijos ir mokymo įstaigų terpėje. Tikėtina, kad baronienės namų scenoje buvo parengta 1892 m. jos inicijuotame koncerte, skirtame pažymėti Muzikos ir teatro būrelio veiklos sezono pabaigą, atlikta Christopho Willibaldo von Glucko opera „Orfėjas ir Euridikė“, kurioje Orfėją dainavo pati J. von der Osten-Sacken, Euridikę – J. Ušinskaja. Recenzijose pastebėta, kad „nors šiai operai atlikti reikia pilnos sudėties orkestro, baletu, prabangių dekoracijų ir techninės įrangos [turimi šaltiniai nurodo styginių kvarteto ir S. Kostiamino vadovaujamo būrelio choro dalyvavimą – V.B.]<...>, mėgėjai turėjo pasikliauti savo jėgomis“, ir pažymėta, kad matytas „spektaklis toli peržengė mėgėjų galimybes, kuriomis jie įprastai disponuoja“. Buvo giriami ne tik atlikėjai, bet ir sceninis vaizdas – dekoracijos, aksesuarai. Ypač pabrėžtas geras J. von der Osten-Sacken dainavimas, primenant, kad „Gluckas šį vaidmenį sukūrė tokiems garsiems dainininkams kaip Guadagni ir Millico⁴⁴, todėl „<...>reikia turėti didelę sceninę patirtį, kad šį vaidmenį dainuotum ir vaidintum taip, kaip tai darė baronienė“⁴⁵. Tokiu būdu namų pramogos tradicija evoliucionavo į švietėjiškos paskirties akcijas. Tai atitiko Muzikos ir teatro būrelio ir J. von der Osten-Sacken nuostatas, prioritetais laikant muzikinį švietimą ir ugdymą.

Kaip atlikėja (dainininkė, pianistė, skaitovė) baronienė J. von der Osten-Sacken pasirodydavo ne vien savo inicijuotuose koncertuose. Ji buvo aktyvi labdaros renginių dalyvė, šiuo tikslu koncertavusi kartu su profesionaliais muzikais, tarp jų, su K. Pušilovu, M. Treskinu, W. Ebannu ir kt. Apie vieną tokių koncertų, skirtą badaujantiems paremti, kuriame pasirodė minėti muzikai (baronienė skambino fortepijonu), recenzantai rašė, kad solistų atlikimas buvęs puikus⁴⁶. Sėkmingu būrelio vakaru laikytas 1892 m. vykęs muzikos ir teatro renginys, kuriame buvo atlikta scena iš Jacques'o Offenbacho operetės „Vestuvės prie žibintų“ („Le mariage aux lanternes“). Joje Fermerio vaidmenį atliko F. Ušinskis, jo pusseserė – J. von der Osten-Sacken,

⁴⁴ Italų dainininkai kastratai mecosopranas Gaetano Guadagni (1728–1792) ir sopranas Giuseppe Millico (1737–1802).

⁴⁵ N.N., Театр и искусство, *Виленский вестник*, 1892, No. 93, 95.

⁴⁶ Дневник, *Виленский вестник*, 1891, No. 270.

Fermerio našlės – J. Ušinskaja. Dienraštyje pažymėta, kad vakaras palikęs gerą estetinį įspūdį, giriami dainavusiųjų balso duomenys ir tinkama vaidyba bei puiki prancūzų kalba⁴⁷.

Vieną teatrinių ir literatūrinių renginių Muzikos ir teatro būrelyje J. von der Osten-Sacken surengė ir vedė pati viena: dviejų dalių vakare ji atmintinai deklamavo vokiečių poeto Rudolfo Baumbacho (1840–1905) eiliuotą epą pagal Slovėnijos Alpių legendą „Zlatorog“⁴⁸.

* * *

Atskirai dera pabrėžti pakankamai gerą daugelio Muzikos ir teatro būrelio, pirmininkaujant E. von der Osten-Sacken, sumanymų realizavimo lygį ir stabtelėti ties šios institucijos, su kuria didžiausia aprėptimi siejamos baronų poros kultūrinės iniciatyvos, pasiekimais. Tarp jų – sėkmingiausiais būrelio veiklos metais reikšmingumo įgaudavęs orkestro vaidmuo. Tuo laikotarpiu dar nesant nuolatinio Miesto orkestro, simfoniniais ar kamerinės muzikos vakarais vadinti renginiai buvo įmanomi tik ten, kur veikiantys Miesto teatrai turėjo pajėgius orkestrus ir profesionalius dirigentus, bet dažnai programose numatytiems kūriniams atlikti reikėjo jungtinių pajėgų – tokia buvo ilgametė ir pasiteisinusi tradicija Vilniuje. Panašioms sambūriams Muzikos ir teatro būrelis sudarė palankias sąlygas. Paprastai jo organizuotuose vakaruose orkestre griežė Miesto teatro muzikantai ir mėgėjai, muzikos mokyklų ir gimnazijų muzikos pedagogai, kiti muzikinį išsilavinimą turintys asmenys. Iki 1887 m. Vilniaus miesto teatro orkestrui vadovavęs talentingasis W. Ebannas diriguodavo ir būrelio renginiuose; po jo mirties (1888) pareigas teatre perėmė V. Zeliony, 1890–1891 m. jame dirbo čekų smuikininkas ir dirigentas Václavas (Váša; Viačeslavas) Sukas.

Tarp reikšmingesnių kūrinių, kuriuos Muzikos ir teatro būrelio iniciatyva atliko iš įvairių muzikantų sudarytas jo ir Vilniaus miesto teatro orkestras, buvo R. Wagnerio operos „Tannhäuser“ uvertiūra, Wolfgango Amadeus Mozarto Simfonija g-moll (greičiausiai populiarioji ir dažniausiai skambėjusi Nr. 40, K.550), Antoníno Dvořáko „Slavų šokiai“, Ferenco Liszto Rapsodija Nr. 2 c-moll (orkestro versija) (1888)⁴⁹.

1885–1887 m. būrelio orkestrui vadovavo Pskovo dragūnų pulko Vilniuje kapelmeisteris, prieš tai Karaliaučiaus teatro orkestro dirigentu dirbęs P. (?) Teichertas, 1888–1899 m. – būrelio valdybos komiteto narys, Orenburgo pulko Vilniuje orkestro kapelmeisteris čekų muzikas, orkestrų entuziastas, aktyvus miesto muzikos renginių dalyvis, fagoto specialybę įgijęs Prahos konservatorijoje Josefas (Julius) Enderšas. Viename 1891 m. būrelio organizuotų koncertų jis dirigavo L. van Beethoveno uvertiūrą „Coriolan“, taip pat Paulo Stecko valsą „Flirtas“ („*Flirtation (Coquetterie)*).

⁴⁷ X.I.Z., Виленский музыкально-драматический кружок любителей, *Виленский вестник*, 1892, No. 46.

⁴⁸ *Виленский вестник*, 1886, No. 222.

⁴⁹ *Виленский вестник*, 1888, No. 21, 44, 50.

Petite valse pour instruments à cordes“), orkestrui aranžuotą Moritzo (Maurycy) Moszkowskio Serenadą op. 15 nr. 1 D-dur bei kitus populiariesnius, lengvesnio žanro opusus⁵⁰.

Pažymėtinas 1887 m. Muzikos ir teatro būrelio inicijuotas koncertas, skirtas W. A. Mozarto operos „Don Giovanni“ premjeros, įvykusios 1787 m. „Luomų teatre“ (*Stavovské divadlo*) Prahoje, šimtmečiui. Tinkamai paminėtas nusipelnusio ir Vilniuje labai vertinto A. Rubinšteino 60-metis: surengtame vakare skambėjo vien šio kompozitoriaus kūriniai (1889).

Plečiantis Muzikos ir teatro būrelio veiklai gausėjo koncertų ir spektaklių, nors jo narių skaičius (vidutiniškai skaičiaus apie 500) tolydžio mažėjo: pirmąjį sezoną jų buvo 529, antrąjį – 589, trečiąjį – 487, amžiaus pabaigoje – 227. Pirmąjį sezoną buvo organizuoti 8 muzikos vakarai ir 6 dramos spektakliai, 1887–1888 m. sezoną – 7 muzikos vakarai ir 10 dramos spektaklių, 1890–1891 m. sezoną – 11 muzikos vakarų ir 9 dramos spektakliai⁵¹. 1888–1889 m. būrelis parodė net apie 30 renginių: muzikos skyrius – 8, teatro – 13 ir bendrų muzikos ir teatro – 8. Chorą šiuo laiku sudarė 48 asmenys, orkestrą – 25 būrelio nariai (neskaičiuojant kviestinių)⁵². Paprastai muzikos, teatro ir literatūros vakarai vykdavo mažiausiai kartą per savaitę.

Viena būrelio veiklos kryptį, kurią labai palaikė ir protegavo E. ir J. von der Osten-Sacken, buvo suteikti galimybę pasirodyti vilniečiams, studijuojantiems ar baigusiems svetur aukštąsias muzikos mokyklas. Tokiu būdu amžiaus devintame dešimtmetyje koncertavo nemažai vietos muzikų – pianistės M. Družinina, S. Karatygina, J. Ranuševič, Genko (Sankt Peterburgo konservatorijos absolventės), fleitininkas Naumas Fridbergas (Cesare Ciardi (1818–1877) mokinys Sankt Peterburgo konservatorijoje), dainininkai – mecosopranas V. Derling (Sankt Peterburgo konservatorijos auklėtinė, Camille Everardi (1824–1899) kl.), tenoras S. Lapinskis (Maskvos konservatorijoje studijavęs bei mokslą tęsęs Italijoje), Dora Volpianskaja (Louise’os Wilhelmine’os Johnson-Missievitch (von Kreisler, 1853–1924) Sankt Peterburge mokinė), J. Cimerman (Miuncheno konservatorijos auklėtinė) ir kt. Pažymėtinas būrelyje 1891 m. rudenį įvykęs Vilniuje gimusios dainininkės Marijos Ciechanowicz, kuri buvo pristatoma kaip Milano operos teatro dainininkė de-Salvini, koncertas, kuriame dalyvavo ir jos sesuo Helena Ciechanowicz⁵³.

Užsibrėžta sutelkti muziką studijavusius pedagogus, dirbančius gimnazijose ir kartu su jų mokiniais parengti pasirodymus mieste. Tokiu pavyzdžiu galėtų būti 1892 metais vykęs koncertas. Gana didelę programą atliko Vilniaus Imperatorienės Marijos aukštesniosios valstybinės mergaičių mokyklos auklėtinės, I ir II gimnazijų,

⁵⁰ *Виленский вестник*, 1891, No. 239.

⁵¹ *Виленский вестник*, 1886, No. 250; 1895, No. 241.

⁵² Театр и искусство, Виленский музыкально-драматический кружок любителей, *Виленский вестник*, 1889, No. 215.

⁵³ Plačiau žr. Vida Bakutytė, *Vilniaus miesto teatras: egzistencinių pokyčių keliu. 1785–1915*, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2011, p. 322–323.

realinės aukštesniosios mokyklos, Vilniaus mokytojų ir Vilniaus žydų mokytojų institutų auklėtiniai. Per penkiasdešimties muzikantų orkestras griežė Giuseppe's Verdi operos „Nabucco“ uvertiūrą. Koncerte dalyvavo trys chorai – bendras vyrų, Imperatorienės Marijos aukštesniosios valstybinės mergaičių mokyklos moterų ir Žydų mokytojų instituto, kurie dainavo ištraukas iš operų – Aleksandro Serovo „Rogne-da“, Antono Rubinšteino „Demonas“, Michailo Glinkos „Ruslanas ir Liudmila“, taip pat Felixo Mendelssohno-Bartholdy „Medžioklės daina“, Ludwigo van Beethoveno, Roberto Schumanno, Piotro Čaikovskio, Wolfgango Amadeus Mozarto, Antonio Kačskio kūrinių. II Vilniaus gimnazijos moksleiviai broliai Valeršteinai ir Rumšiškis atliko F. Mendelssohno-Bartholdy Trio smuikui, violončelei ir fortepijonui d-moll op. 49, Rumšiškis – dar ir kažkurį Fryderyko Chopino *Scherzo*. Šio koncerto recenzijoje pažymėta, kad iš 55 asmenų suburtas orkestras tampa rimtu kolektyvu⁵⁴. Tąkart pasirodymui jį parengė Maskvos dvasinės akademijos absolventas, dėstęs muziką Vilniaus gimnazijose, Vasilijus Spaskis ir Sankt Peterburgo konservatorijos auklėtinis smuikininkas Salomonas Vainbrenas.

Būrelio kviesti Vilniuje koncertavo Slovėnijos operos dainininkė Amelie Weiss-Joachim, žinomo vengrų smuikininko Józsefo Joachimo žmona (1885), italų operos dainininkas Alfredas de Konti (baritonas), Imperatoriškosios rusų operos dainininkė mecosopranas Marija Kamenskaja (1890), vokiečių pianistas ir kompozitorius Alfredas Reisenaueris (1890) ir kt.

Svarbu pabrėžti, kad remiantis aukštu būtent Muzikos ir teatro būrelio organizuotų renginių lankomumo rodikliu siekta atnaujinti Vilniaus muzikos mokyklos veiklą. Taip grįstą pasiūlymą būsimas jos vadovas M. Treskinas teikė savo laiške IRMD direkcijai: „Būrelio muzikinių vakarų pasisėkimas rodo, kad Vilniaus publika mėgsta rimtą muziką ir todėl būtina įsteigti specialią muzikinę įstaigą“⁵⁵.

Baigiantis XIX amžiui kamerinė muzika išgyveno akivaizdų pakilimą: daugėjo atliekančių kvartetų ir kitus ansamblinius kūrinius, plėtėsi jais besidominti auditorija. Tai buvo ir Muzikos ir teatro būrelio nuopelnas: jį pastebintys recenzentai vienbalsiai pripažino, kad ši draugija pateisina savo tikslą – skiepyti geros ir rimtos muzikos skoni, siekti edukacinių rezultatų. Daugelis būrelio renginių, kuriuose dalyvavo ir J. von der Osten-Sacken, sulaukdavo gerų atsiliepimų: spaudoje jis vadintas reikšmingu vietos visuomeninio gyvenimo reiškiniu, visuomenę vienijančia institucija⁵⁶. Vienas profesionaliausių recenzentų, pasirašinęs pseudonimu F (rus. Ф) (galima spėti, tai buvo muzikos kritikas Nikolajus Findeizenas)⁵⁷, taip pat labai palankiai vertino Vil-

⁵⁴ *Виленский вестник*, 1892, No. 68.

⁵⁵ *Lietuvos muzikos istorija*. I knyga, *Tautinio atgimimo metai. 1883–1918*, sudarytoja ir ats. redaktorė Dana Palionytė-Banevičienė, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, Lietuvos muzikos akademija, 2002, p. 32.

⁵⁶ С. К-нъ, *Здешний музыкально-драматический кружок любителей, Театр и искусство*, *Виленский вестник*, 1891, No. 239.

⁵⁷ Plačiau žr. Vida Bakutytė, *Muzikos kritika ir publicistika Lietuvoje XIX a. antroje pusėje*, *Meno tyra*, 2014, t. 21, Nr. 3, p. 193–208.

niaus muzikos ir teatro būrelio veiklą, ypač organizuojant žymių atlikėjų koncertus, kurių daugumą jis recenzavo.

Nors būrelio teatrinės veiklos sritis nebuvo taip reikšminga sceninio meno raišiai, kaip muzikinės veiklos sritis – muzikos plėtrai (svariausią įtaką teatrinio sąjūdžio tėkmei darė Miesto teatras, o tolygių teatrui muzikos reikalus konsoliduojančių ir organizuojančių institucijų, tokių kaip filharmonija ar konservatorija, aptariamam laikotarpiu nebuvo, neveikė nė IRMD Vilniaus skyrius), vis dėlto teatrui skirti renginiai taip pat ugdė scenos meno poreikį, skatino domėtis ir lavėti ne tik stebint mėgėjų (neretai kartu su profesionaliais aktoriais) parengtus spektaklius, bet ir patiems juose dalyvaujant.

Galima pažymėti su šiais pasirodymais susijusį žinomo rusų aktoriaus, Vilniuje gimusio Vasilijaus Kačialovo (tikr. Šverubovič, 1875–1948) biografijos epizodą, tiesa įvykusį ponams von der Osten-Sacken jau išvykus iš Vilniaus, bet E. von der Osten-Sacken tebebūnant būrelio garbės nariu. V. Kačialovas, jau pradedantis aktorius, 1898 m. pavasarį svečiuodamasis gimtajame Vilniuje⁵⁸ vaidino Muzikos ir teatro būrelio parengtame spektaklyje, kuris vyko Vilniaus Mergaičių gimnazijos salėje. Jaunuolis atliko Mitios vaidmenį čia rodytoje Aleksandro Ostrovskio komedijoje „Skurdas ne yda“ («Бедность не порок»). Be jo, vaidino dar ir kiti profesionalūs atlikėjai – Vilniaus miesto teatro aktorės O. Rževskaja (Jegoruška), Marija Sablina-Dolskaja (Ana Ivanovna). Dalyvavo ir mėgėjai – Liubimo Torcovo personažą kūrė žinomas Vilniuje juristas Popovas, Pelagėjos Jegorovnos – jo žmona Popova, Raziuliajevo – karininkas Askočenskis, Liubos Torcovos – rašytoja ir dramaturgė Jelena Zeland-Dubelt (1860–po 1937). Apie pastarąją įtaigiai rašo įvykio liudininkai: „Ji buvo keistoka dama, turėjo ilgą, beveik iki grindų mergaitišką kasą (visai kaip Veršinino žmonos iš „Trijų seserų“), rašė romanus ir apysakas...< > Ši Liuba Torcova buvo vyresnė už Kačialovą-Mitią apie penkiolika metų ir visiškai nepatraukli...[Kačialovas] vaidino Mitią su puikiu kilnumu ir vidiniu žavesiu. Jo Mitiai nebuvo būdingas tas drovus nusižeminimas, kaip tai vadindavo ir tebevaidina neretai net geri aktoriai. Jis nedrąsiai jausdavosi esant Liubai Torcovai ne dėl to, kad ji būtų „poniutė“, šeimininko dukra, o dėl to, kad ji – mylimoji, šalia kurios net kalbama tyliai, kad neišgąsdintum savo laimės“⁵⁹.

Baronui ir baronienei von der Osten-Sacken gyvenant Vilniuje prie Muzikos ir teatro būrelio veiklos prisidėjo vyresnysis V. Kačialovo brolis Anastasijus Šverubovičius (1859–1899). Aktyvus būrelio dalyvis, valdybos narys, baigęs Lietuvos dvasinę seminariją, taip pat mokėsi Varšuvos universitete, vėliau baigė Sankt Peterburgo universitetą (teisės studijas) ir nuo 1885 m. dirbo Gubernijos statistinio komiteto sekretoriumi Vilniuje, redagavo „Vilniaus gubernijos atmintines knygas“ («Памятные книжки Виленской губернии», Вильна, 1885–1894). Būrelio renginiuose jis

⁵⁸ *Виленский вестник*, 1898, No. 65.

⁵⁹ Александра Бруштейн, *Страницы прошлого*, Москва: Искусство, 1952, с. 69–70.

pasirodydavo kaip dainininkas mėgėjas, deklamatorius, pasakotojas, literatas⁶⁰. Be to, jo iniciatyva Muzikos ir teatro būrelio choras buvo mokomas bažnytinio giedojimo (1886 m. vasarą šioms repeticijoms vadovavo būrelio narys N. Leliuchinas).

Ponams von der Osten-Sacken išvykus iš Vilniaus 1892 m., prasidėjo laikinas Muzikos ir teatro būrelio sąstingis. Kito pajamų dydis, iki tol augusios jos ėmė mažėti, radosi sumenkusio visuomenės susidomėjimo būrelio renginiais požymių. 1895 m. rudenį rašyta: „Dabar koncertai vyksta Karininkų sueigos salėje, pradeda aktyviai veikti besikuriantis Geležinkelininkų būrelis, bet visa tai neatstos mūsų buvusio [Muzikos ir teatro] būrelio, į kurį patekimas buvo nemokamas ir visi buvo lygiateisiai. Ar ne laikas jį atgaivinti?“⁶¹. 1896 m. būrelis persikėlė į Mergaičių gimnazijos patalpas, apie 1898 m. jis vėl buvo Botanikos sode, 1904–1905 m. prisiglaudė prie Meno būrelio, kuris veikė Geležinkelininkų būrelio salėje, 1905–1906 m. dėl politinių įvykių jo veikla apmirė, 1908 m. sumanymas ją atgaivinti nepavyko. 1909 m. būrelio atkūrimas sietas su naujai atidarytomis Rusų susirinkimo patalpomis, kuriose buvo nemaža (500–600 vietų) salė su scena⁶².

Reziumuojant galima teigti, kad J. ir E. von der Osten-Sacken gyvenimas Vilniuje sutapo su itin ryškiu Muzikos ir teatro būrelio veiklos tarpsniu, kai jis perėmė laikinai nustojusio veikti IRMD Vilniaus skyriaus darbų kryptis, tapdamas dalimi tęstinio proceso – kultūrinės edukacijos, koncertinio gyvenimo organizavimo, labdaros per kultūros renginius įprasminimo. Būrelio iniciatyvos rengiant koncertus ir spektaklius, stengiantis klausytojus supažindinti su vertais dėmesio atlikėjais ir reikšmingesniu repertuaru buvo reikalingos Lietuvai ir ypač miesto kultūros plėtrai tuo metu, kai dar nebuvo daug meninio sąjūdžio vyksmui svarbių draugijų ir kitų institucijų. XX a. pradžioje Muzikos ir teatro būrelis veikė visai kitomis aplinkybėmis: jau buvo įkurtas Vilniaus simfoninis orkestras (Konstantino Galkausko iniciatyva), po 1904–1905 m. savo kultūrinės programos vykdė įvairios Vilniaus tautinės bendruomenės, taip pat ir lietuviai. Tačiau kai kurie patirtiniai dalykai, akivaizdu, buvo perimti – ypatingai tai ryšku, tęsiant orkestro muzikos ir kvartetų vakarų rengimo tradicijas, kurias inicijavo ir palaikė ponai E. ir J. von der Osten-Sacken.

Šiuo požiūriu didesnio reikšmingumo įgauna tiesiogiai su būreliu susijusi šios rusų inteligentų poros kultūrinė veikla Vilniuje.

* * *

⁶⁰ Некрологи деятелей Северо-Западного края: Шверубович А. И., *Виленский календарь на 1900 год (високосный)*. Семнадцатый год издания, Вильна: Типогр. Вилен. Св.-Духов. Братства, Заречье д. Братства, 1899, с. 286, 287. (Подготовка текста © Павел Лавринец, 2011. Сетевая публикация © Русские творческие ресурсы Балтии, 2011); prieiga per internetą: http://www.russianresources.lt/archive/Sverubovic/Sverubovic_0.html [žiūrėta 2017 04 15].

⁶¹ Старый театрал, Заметки о бывшем музыкально-драматическом кружке, *Виленский вестник*, 1895, No. 241.

⁶² *Виленский вестник*, 1909, No. 1957.

Vilniaus laikotarpis buvo sėkmingas ir laimingas baronų von der Osten-Sacken šeimai: vyras padarė puikią karjerą, žmona atsiskleidė kaip visuomenei svarbus asmuo. Vilniuje augo du sūnūs: Maksimilianas (g. 1876, Vilniuje?) ir Levas (g. 1879, Vilniuje). Motina rūpinosi vaikų muzikos ugdymu ir mokslu. Kaip nurodo savo autobiografijoje Levas von der Osten-Sacken, jo mama „buvo puiki pianistė ir dainininkė, ji mokė mus muzikos nuo mažų dienų...taip pat rašyti rusų, vokiečių ir prancūzų kalba“⁶³. Ernstui von der Osten-Sacken gavus paskyrimą dirbti Sankt Peterburge, šeima išvyko iš Vilniaus.

Netrukus po atvykimo į Rusijos imperijos sostinę sekė skaudžios netektys: mirė Jekaterinos von der Osten-Sacken motina Sofija Zybina (1897), po trejų metų (1900) – vos 24-erių sūnus Maksimilianas (1876–1900), nuo jaunumės pasižymėjęs ypatingais muzikiniais gebėjimais. Studijuodamas chemiją Sankt Peterburgo universitete mokėsi muzikos teorijos ir smuiko konservatorijoje: buvo Nikolajaus Rimskio-Korsakovo ir Ioaneso (Ovanes) Nalbandiano (1871–1942) mokinys, čia susibičiuliavo su būsimu žymiuoju Igoriu Stravinskiu. Jau studijuodamas pagarsėjo kaip pradedantis kompozitorius, sukūręs kvartetų, simfonijų, siuیتų, rengėsi atsidėti vien muziko profesijai. Tačiau mirė susirgęs plaučių tuberkulioze.

Tolimesnis šeimos likimas klostėsi dar tragiškiau. Jaunesnis sūnus Levas von der Osten-Sacken (1879–1938) taip pat buvo gabus muzikai, griežė violončele. Baigęs privačią muzikos mokyklą mokėsi pas žinomą violončelininką Johanną Seifertą. Tęsdamas šeimos tradiciją studijavo Sankt Peterburgo Jūrų kadetų korpuse. Atlikdamas tarnybą Nikolajaus II laive, muzikuodavo Imperatoriaus rūmų šeimos vakaruose. Tai buvo viena priežasčių, dėl ko jį ir jo šeimą po 1917 m. perversmo persekiojo bolševikai, ir jie tapo susidorojimo aukomis. Levą, kaip kontrrevoliucionierių ir monarchijos šalininką, ir jo žmoną filologę bajoraitę Varvarą Biriliovą, apkaltintą agitavus nuversti valdžią, kalino, ištrėmė į Čiuvašiją, vėliau jį ir du jų sūnus – Maksimilianą ir Aleksejų – sušaudė: taip pasielgta su visais imperatoriškajame laive tarnavusiais karininkais ir jų šeimomis. Kapai Ivankove, kur buvo palaidoti Sofija Zybina, Jekaterina ir Ernstas

Levas von der Osten-Sacken

⁶³ Михаил Кондратьев, Барон Остен-Сакен: ложь и правда, *Артист филармонии*, № 8, 1997; prieiga per internetą: <http://tsarselo.ru/yenciklopedija-carskogo-sela/istorija-carskogo-sela-vlicah/osten-saken-lev-yernestovich-1879-1938.html#.WSHPBoVOIcC> [žiūrėta 2017 04 15].

von der Osten-Sacken, buvo išniekinti, šeimos namai sunaikinti, žemės išdalintos. Po egzekucijos iš trijų Levo von der Osten-Sacken vaikų likusi gyva tik dukra Natalija savo vaikų neturėjo – taip baigėsi šios atšakos baronų von der Osten-Sacken giminė, palikusi ryškių pėdsakų ir Lietuvoje.

Vietoj pabaigos žodžio

Baronas ir baronienė Ernstas ir Jekaterina von der Osten-Sacken *de facto* buvo rusų kultūros atstovai carinės Rusijos aneksuotoje Lietuvoje, kuriuos teoriškai galima būtų laikyti imperinės valdžios numatytos rusinimo politikos vykdytojais, tačiau, kaip ir daugelis pagal darbo paskyrimą atvykusiųjų į Lietuvą, jie neapribojo savo iniciatyvų vien rusų muzikinės ir teatrinės kultūros skleidimu – atstovaudami Rusijos imperijos sostinės kultūrinėms tradicijoms propagavo ir Vakarų Europos muziką, teatrą, literatūrą. Deja, po 1917 m., kaip didelė dalis rusų inteligentijos, išgyveno tragišką lemtį. Jų gyvenimus suluošino tėvynainiai, tik jau kitokios, bolševikinės, Rusijos.

Vis dėlto dera pripažinti, kad XIX a. aštuntasis ir devintasis dešimtmečiai Vilniuje nebuvo palankus metas vykdyti bendrus tautinių bendruomenių projektus ir glaudžiau, nei tai buvo būdinga baronų von der Osten-Sacken poros paskatoms, kūrybiškai bendradarbiauti. Jiems gyvenant Lietuvoje išliko ryški takoskyra tarp rusakalbės ir lenkakalbės gyventojų bendruomenių, galimybės savo viešai raiškiai neturėjo lietuviai, patiriantys įvairiopus suvaržymus ir apriboti slaptumo sąlygų. Bendrą atmosferą veikė nenuslopūsios skaudžios 1863–1864 metų patirtys. Prieštarinę vaidmenį visuomenėje suvaidino priverstinė svarbaus kultūros židinio – Vilniaus miesto teatro – sceninės kalbos kaita iš lenkų į rusų: baronui ir baronienei Osten-Sacken gyvenant Vilniuje rusakalbė trupė buvo dar tik įgaunanti pagreitį. Neigiamų pasekmių turėjo precedento neturintis įsigaliojęs spaudos lotyniškais rašmenimis draudimas, lenkų ir lietuvių kalbų ribojimas, carų vykdyta Šiaurės vakarų kraštu vadintos Lietuvos „išlenkinimo“ politika. Nors kai kurie rusų kultūros veikėjai natūraliai palaikė ryšį su jų plačiai suvokiamos lenkų kultūros atstovais (tai galima taikyti ir Vilniuje gyvenusių J. ir E. von der Osten-Sacken visuomeninei bei pilietinei pozicijai), vis tik tokie atvejai buvo pavieniai ir to nepakako didesnės aprėpties bendrų iniciatyvų gimimui. Dėl skirtingų politinio pobūdžio pažiūrų ir tokie santykiai neretai nutrūkdavo: pakanka paminėti buvusių bičiulių, von der Osten-Sacken šeimos draugo A. Žirkevičiaus ir lenkų rašytojos Elizos Orzeszkowos (1841–1910), kurią persekiojo caro valdininkų politinė cenzūra, bendravimą, pasibaigusį, A. Žirkevičiui inicijavus Michailo Muravjovo muziejaus atsiradimą Vilniuje.

Rusų ir lenkų inteligentijos atskirtį ir tuo pačiu Lietuvos bei Vilniaus kitoniškumą kitų Rusijos imperijos kraštų atžvilgiu liudija ir daugiau faktų. Štai kad ir toks čia minimo A. Žirkevičiaus vilnietiškos biografijos epizodas. Mirus A. Apuchtinui (1893),

Rusijoje buvo renkami pinigai paminklui šiam poetui. Toks rinkliavos dokumentas buvo atsiųstas ir į Vilnių. Tačiau jį gavęs A. Žirkevičius konstatavo, kad šio miesto gyventojai parodė abejingumą neaukodami pinigų, tad apsiribota jo vieno įnašu⁶⁴.

Egzistavusį tam tikrą priešiškimą tarp tautinių bendruomenių minimu laikotarpiu iliustruoja ir jau minėtos rusų prozininkės, dramaturgės J. Zeland-Dubelt pastebėjimas: ji rašė apie tai, kad nors rusai ir lenkai gyvena vieni šalia kitų, „siena prie sienos, tačiau lieka tokie vieni kitiems svetimi, tarsi juos skirtų tūkstančiai varstų. Ir toks reiškinys čia nieko nestebina, neverčia liūdniems apmąstymams, maža to, laikomas norma“⁶⁵.

Dar iškalbingesnius pasisakymus von der Osten-Sacken porai gyvenant Vilniuje spausdino dienraštis «Виленский вестник» („Vilniaus žinios“). Vienaime numeryje rašyta: „Mūsų pseudoliberali spauda dažnai skelbia pamąstymus apie kažkokį susitaikymą su lenkais ir apgailestauja, kad rusų tauta neskuba su tokiu sumanymu pas savo priešą. <...> Kalbant apie mūsų amžiną ginčą su lenkais, mums, rusams, nėra jokio būtino reikalo su jais taikytis, nes mes iš to nieko nelaimėsime, o be jo – nieko nepralaimėsime...<...> O ką gi jie [lenkai] daro, kad nustotų laikyti savo padėtį išskirtine, apie kurią nuolat šneka? Ar lenkai žiūri į rusus be priešiško ir pykčio kasdieniuose reikaluose? <...> Mes atliekame ir žavimės lenkų kompozitorių operomis, o rusų opera, rusų muzika lenkams nemiela... Net tautinės rusų operos pavadinimo lenkas negali ištartti nė lenkų kalba, o naudoja šiam reikalui užsienio kalbą.<...> Štai įrodymas. Lenkų laikraščio „Kraj“ Vilniaus korespondentas, tūlas p. Tok, pranešdamas apie mūsų mieste atidarytą teatro sezoną, rašo, kad tarp ketinamų parodyti operų bus „La vie pour le Tzaar“! Juk ponas korespondentas labai patogiai galėjo pasakyti „Życie za Cesarza“, bet nepasakė, gerklėje įstrigtų... Ir po to kalbate apie rusų ir lenkų susitaikymą!“⁶⁶.

Kitų nuosaikiau argumentuojant apgailestauta, kad „šio krašto rusų sąmonėje įsitvirtinusios kaip skirtingos sąvokos – „rusas“ ir „vietinis“⁶⁷.

Vienaip ar kitaip, beveik du dešimtmečius trukusi barono ir baronienės Ernsto ir Jekaterinos von der Osten-Sacken veikla daugelio čia akcentuotų aplinkybių požiūriu gali būti laikoma svarbiu ir būdingu XIX a. antrosios pusės Vilniaus ir Lietuvos kultūrinio gyvenimo atveju. Jų pastangomis ir rūpesčiu vyko muzikos, teatro, literatūros vakarai, labdaros renginiai, rūpintasi jaunimo meniniu lavinimu ir visuomenės supažindinimu su naujais meno sričių pasiekimais, kokybišku repertuaru, rengti Vilniaus mokyklų mokytojų ir mokinių pasirodymai, išleistas poetinis almanachas, prisidėta prie Muzikos ir teatro būrelio, dalinai pakeitusio suspenduotą IRMD Vilniaus skyriaus

⁶⁴ Новые материалы об А. Н. Апухтине из архива А. В. Жиркевича..., с. 133.

⁶⁵ Елена Зеланд-Дубельт, *Литовские письма*, Письмо первое, Вильна: Тип. А. Г. Сыркина, 1901, с. 3–15. Подготовка текста © Лариса Лавринец, 2006. Публикация © Русские творческие ресурсы Балтии, 2006; prieiga per internetą: http://www.russianresources.lt/archive/Dub/Dub_13.html [žiūrėta 2017 04 15]

⁶⁶ *Виленский вестник*, 1885, No. 189.

⁶⁷ *Виленский вестник*, 1885, No. 249.

veiklą, įsteigimo ir kvartetinės muzikos koncertų tradicijos radimosi. Rusijos sostinių pavyzdžiu ir baronų namai Vilniuje buvo tapę vieta, kur vyko mėgėjiški spektakliai, kūrinių ištraukų skaitymai, muzikuota, diskutuota poetinės kūrybos naujovių temomis. Šios tragiško likimo šeimos vilnietiškas gyvenimo tarpsnis buvo intensyvus, kūrybingas, ženkliai suaktyvino ir praturtino kultūrinės iniciatyvas mieste, kai jų posukiliminiu laikotarpiu dėl minėtų priežasčių itin stigo. Būtent ši aplinkybė suteikia didesnio reikšmingumo įvairioms barono ir baronienės Ernsto ir Jekaterinos von der Osten-Sacken kultūrinėms intencijoms Vilniuje, į kurias dėmesingiau pažvelgti siekta šio straipsnio aprėptyje.

Literatūra ir šaltiniai

- Bakutyte, Vida. 2011. *Vilniaus miesto teatras: egzistencinių pokyčių keliu. 1785–1915*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas. 528 p.
- Bakutyte, Vida. 2014. Muzikos kritika ir publicistika Lietuvoje XIX a. antrojoje pusėje. *Menotyra*, t. 21, Nr. 3, p. 193–208.
- Ernst, Wigner [nekrologas], *Postimees*, 28 mai 1933, nr. 124, p. 2. Prieiga per internetą: <http://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=postimeesew19330528.2.8> [žiūrėta 2017 04 15]
- Graudziņa, Ilma, Vīgners, Ernests. 2008. *Izredzētie: Latvijas Lielā kora virsdiriģenti*. Rīga: Valsts aģentūra „Tautas mākslas centrs“, p. 31–34.
- Melnikas, Leonidas. 2014. XIX a. litvakų muzika: paradigmų kaita, *XVI–XIX a. Lietuvos muzikinio gyvenimo atodangos*, sudarytoja ir mokslinė redaktorė Vida Bakutyte. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, p. 466–552.
- Melnikas, Leonidas. 2008. *Lietuvos žydų muzikinio paveldo pėdsakais*. Vilnius: Charibdė.
- N.N. 1892. Театр и искусство. *Виленский вестник*, No. 93.
- Stankevičienė, Janina. 2002. Muzikos mokymo įstaigos Lietuvoje, *Lietuvos muzikos istorija*, I knyga, *Tautinio atgimimo metai 1883–1918*, sudarytoja ir ats.redaktorė Dana Palionytė-Banevičienė. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, Lietuvos muzikos akademija, p. 157–185.
- Ursp[rü]ngliche] Nation: Deutschbalte, in: Baron v. d. Osten-Sacken, *Erik-Amburger-Datenbank. Ausländer im vorrevolutionären Russland*. Institut für Ost- und Südosteuropaforschung. Prieiga per internetą: <http://dokumente.ios-regensburg.de/amburger/index.php?id=74053> [žiūrėta 2017 04 15]
- Visockis, V. 1974. Vilniaus muzikos mokyklos iki 1917 m. *Menotyra*, Nr. 5. Vilnius: Mintis, p. 67–85.
- X.I.Z. 1892. Виленский музыкально-драматический кружок любителей. *Виленский вестник*, No. 46.
- Б-са Е.Остенъ-Сакенъ. 1892. Театр и искусство. *Виленский вестник*, No. 23.
- Баронесса Е. Остенъ-Сакенъ. 1891. Театр и искусство. *Виленский вестник*, No. 64.
- Бруштейн, Александра. 1952. *Страницы прошлого*. Москва: Искусство.
- В.Н-въ, Виленский вестник*, 1887, No. 65.
- Виленский вестник*, 1885, No. 189, 198, 249.
- Виленский вестник*, 1886, No. 47, 70, 222, 250.
- Виленский вестник*, 1888, No. 21, 44, 50.
- Виленский вестник*, 1891, No. 239.

- Виленский вестник*, 1892, No. 24, 35, 53, 55, 68, 270.
- Виленский вестник*, 1893, No. 17, 32.
- Виленский вестник*, 1895, No. 241.
- Виленский вестник*, 1898, No. 65.
- Виленский вестник*, 1909, No. 1957.
- Дневник, *Виленский вестник*, 1891, No. 270.
- Зеланд-Дубельт, Елена. 1901. *Литовские письма*, Письмо первое, Вильна: Тип. А. Г. Сыркина, р. 3–15. Подготовка текста © Лариса Лавринец, 2006. Публикация © Русские творческие ресурсы Балтии, 2006. Prieiga per internetą: http://www.russianresources.lt/archive/Dub/Dub_13.html [žiūrėta 2017 04 15]
- Зима, Татьяна Юрьевна. 2015. *Русское музыкальное общество как социокультурное явление в России второй половины XIX – начала XX веков*, Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора культурологии: Московский государственный институт культуры. Prieiga per internetą: <http://cheloveknauka.com/v/600437/a/?#?page=3> [žiūrėta 2017 04 15]
- Иванова, Светлана Вячеславовна. 2010. Русские женщины-композиторы XIX века, *Известия Самарского научного центра Российской академии наук*, Выпуск № 5–2, том 12, р. 563–566. Prieiga per internetą: <http://cyberleninka.ru/article/n/russkie-zhenschiny-kompozitory-xix-veka#ixzz3dzEtqRBQ> [žiūrėta 2017 04 15]
- Из дневника Александра Владимировича Жиркевича, Н. Г. Жиркевич-Подлесских, *По Пскову-то сам Пушкин мне земляк...*, Авт., сост. Н. Г. Жиркевич-Подлесских: Сельцо Михайловское, 2000; in: *Энциклопедия Царского Села*. Prieiga per internetą: <http://tsarselo.ru/yenciklopedija-carskogo-sela/istorija-carskogo-sela-v-licah/osten-saken-lev-yernestovich-1879-1938.html#.WQYzW9KLTIV> [žiūrėta 2017 04 15]
- Ирь. 1891. Театр и искусство. *Виленский вестник*, No. 60.
- Кондратьев, Михаил. 1997. Барон Остен-Сакен: ложь и правда, *Артист филармонии*, № 8. Prieiga per internetą: <http://tsarselo.ru/yenciklopedija-carskogo-sela/istorija-carskogo-sela-v-licah/osten-saken-lev-yernestovich-1879-1938.html#.WSHPBoVOICc> [žiūrėta 2017 04 15]
- Между нами; Recueil polyglotte; A litterary verfasst von Frauenhan d: в пользу бедных*. Vilnae: Tūpis et A.G. Syrkin, 1876.
- Некрологи деятелей Северо-Западного края: Шверубович А. И. 2011. *Виленский календарь на 1900 год (высокосный)*. Семнадцатый год издания, Вильна: Типогр. Вилен. Св.-Духов. Братства, Заречье д. Братства, 1899, р. 286, 287. (Подготовка текста © Павел Лавринец. Сетевая публикация © Русские творческие ресурсы Балтии, 2011). Prieiga per internetą: http://www.russianresources.lt/archive/Sverubovic/Sverubovic_0.html
- Новые материалы об А. Н. Апухтине из архива А. В. Жиркевича (публикация Н. Г. Подлесских-Жиркевич, примечания Н. Г. Подлесских-Жиркевич, Л. М. Маричевой). 1999. *Русская литература: Историко-литературный журнал*: Российская академия наук, Институт русской литературы (Пушкинский дом), № 3, р. 123–158.
- Остен-Сакен Максимилиан Эрнестович (1876–1900)*. Prieiga per internetą: <http://tsarselo.ru/yenciklopedija-carskogo-sela/istorija-carskogo-sela-v-licah/osten-saken-lev-yernestovich-1879-1938.html#.WQYzW9KLTIV> [žiūrėta 2017 04 15]
- Остен-Сакен, Е. К. 1902. *Напевы и Настроения*. СПб.: изд-во Электро-типография Н. Я. Стойковой.
- Памятная книжка Виленской губернии на 1876 год*. 1876. Издание виленского губернского статистического комитета. Вильна: Печатня А. Г. Сыркина.

- Памятная книжка Виленской губернии на 1881 год.* 1880. Издание виленского губернского статистического комитета. Вильна: Типография А. Г. Сыркина.
- Памятная книжка Виленской губернии на 1885 год.* 1884. Издание виленского губернского статистического комитета. Вильна: Типография Губернского Правления.
- Памятная книжка Виленской губернии на 1886 год.* 1885. Издание виленского губернского статистического комитета, Вильна: Виленская Губернская Типография.
- Памятная книжка Виленской губернии на 1887 год.* 1886. Издание виленского губернского статистического комитета, Вильна: Виленская Губернская Типография.
- Памятная книжка Виленской губернии на 1898 год.* 1897. Издана виленским губернским статистическим комитетом, под редакцией П. А. Чирикова. Вильна: Губернская Типография.
- Риман Гуго, Энгель Юлий Дмитриевич, Общества музыкальные в России, *Музыкальный словарь Римана*, Москва, Лейпциг: 1904. Prieiga per internetą: https://riemann_music_dictionary.academic.ru/5089/ [žiūrėta 2017 04 15]
- Российский Государственный Исторический Архив*, Ф. 1654, Оп. 1, Д. 746.
- С. К-нь. 1891. Здешний музыкально-драматический кружок любителей, Театр и искусство, *Виленский вестник*, No. 239.
- Старый театрал, Заметки о бывшем музыкально-драматическом кружке. 1895. *Виленский вестник*, No. 241.
- Театр и искусство, Виленский музыкально-драматический кружок любителей. 1889. *Виленский вестник*, No. 215.
- Тургенев, Иван Сергеевич. 1988. *Полное собрание сочинений и писем*. В 30 т., 2-е изд. испр. и доп. Письма. В 18 т., Т. 5 : *Письма. 1862–1864*. Москва: Наука.
- Усадьба Остен-Сакен – Наследие Земли Псковской*. Prieiga per internetą: <http://www.culture-pskov.ru/ru/objects/object/284> [žiūrėta 2017 04 15]
- Чагин, Геннадий Васильевич. 1996. *Женщины в жизни и поэзии Ф. И. Тютчева*. СПб.: Лен-издат, p. 126–163. Prieiga per internetą: <http://www.tyutchev.ru/t18.html> [žiūrėta 2017 04 15]

Baron Ernst von der Osten-Sacken and His Baroness Ekaterina: Participants in the Cultural Life of Vilnius (2nd Half of the 19th Century)

Summary

Keywords: Vilnius, 19th century, cultural life, baron Ernst von der Osten-Sacken, baroness Jekaterina von der Osten-Sacken, Sofija Smetonienė, Natalie Charlotte Chodakowska (born von der Osten-Sacken)

In this article the author takes a look at the couple of Russian noble intellectuals – Baron Ernst von der Osten-Sacken (1841/1846–1911), a descendant from the Germans of Courland, and Baroness Ekaterina von der Osten-Sacken (1845/1846–1923), who lived in Vilnius in the 2nd half of the 19th century. Their life and cultural activities in Vilnius (1874–1892) can be considered as a characteristic phenomenon of the epoch: husband, who was appointed to a high-ranking post in the public service in Vilnius, and his wife accompanying him, who was a singer, amateur composer, poetess and writer, got actively involved in musical, theatrical and literary life of the city by simultaneously maintaining their previous connections with prominent cultural figures, well-known writers, musicians, poets, individuals of the upper social class and in this way linking the Lithuanian cultural movement with equivalent phenomena in the hubs of the Russian Empire. The involvement of Ernst and Ekaterina in the activities of cultural societies and concert life, their engagement in educational and charitable work, literary initiatives, reviews of musical and theatrical events, etc. contributed to the growth in the quality of the city's cultural life: lacking in quality as the outcome of long-term repressive measures of political censorship imposed by the tsarist rule in the 1860s was also sensed in the 1870s.

While remaining at the margins of this article, there is another historical noteworthy circumstance – Natalie Charlotte Chodakowska (born von der Osten-Sacken, 1819–1903) was grandmother to Sofija Chodakauskaitė-Smetonienė – the spouse of Lithuanian President Antanas Smetona, was also a descendant of the same von der Osten-Sacken family of German barons from Courland (it is likely from other family line).